

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno. — Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 3.
Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

Vsebina 8. številke:

(Julij)

Mirko Javornik: Tat.

Jože Kranjc: Slike iz Beograda.

— Brzovlak številka 5.

— Boj za dinar.

— Grofica Marica v četrtem nadstropju.

— Nagi junak.

— Srečanje s svobodo.

— Pisan dan.

— Prijazni hotelir.

— Večne lučke.

Peter Pajk: Zapiski.

— Charlieja Chaplina novi film.

— Spoznavajte dobo.

— Risba v knjigi.

— Osebnost Jezusa Kristusa.

— Problem neodločnosti.

Poročila.

Razno.

Iz založbe in uredništva.

TAT

MIRKO JAVORNIK

Pavlu se je zdelo, da je v parku ljudi kakor noben drug dan. Nepregoma so se iz mesta privijale gruče, dvojice, vrste in posamezniki in vsi so krenili pod kostanji na desno, mimo klopi, kjer je sedel on.

Kot da bi vsak vrag vedel, zakaj čaka tu na klopi, si je mislil in se nemirno presedal. Klop je ob vsakem pregibu boječé zaškripala. Njeni cvileči, hrpavi zvoki so se neugodno in neumno slišali med blebetanjem gramofonov in poskakovanjem vrtiljaškega avtomata na levi strani. Ta avtomat je moral imeti nekaj piščali nemih, zakaj muzika se je kar sredi kosa na lepem oddihavala, da je Pavel nehote dvignil glavo, kaj je, kadar se je preveč zagledal v tla in pozabil na to, da je vedel, kaj je muziki.

S kostanjev se je vsipalo cvetje, uvelo in obledelo kakor smehi žensk, ki so se gnetle ob vrtiljaku in se ozirale po vojaki.

Drobni listki so Pavla neprijetno žgačkali po obrazu, da se je nevoljno premikal od enega konca klopi do drugega, pa jim ni mogel ulti, zakaj kostanj je bil širok in cvetja se je zdelo, da je za cel naliv.

Med vejami in med listjem so se rinili redki žarki in zvoki nežne, oddaljene godbe, ki je morala prihajati s plesišča pred hotelom tam gori. Kadar niso hreščali avtomati in gramofoni, je bilo tisto godbo prav dobro čuti, žarki in zvoki so silili v senco, kakor da jo hočejo vzbuditi in vzdramiti.

Pavel je zrl v tla in begal z očmi za svetlimi lisami in z ušesi za daljno godbo, ki je udarjala na uho v presledkih vsako toliko, kakor so jo pač zanašali valovi toplega vetra, ki je bežal od mesta čez strehe in čez drevje bogvekam.

Nihče ni hotel sesti na klop poleg njega, čeprav je sedel tu in čakal že skoraj od poldneva. Gledal je v tla, si grizel razpokano kožo na ustnicah in hrepeneče sledil vsakim nogam, ki so stopile v kratki in ozki prostor, kolikor so ga mejile njegove, v tla uprte oči.

Sto, tisoč in več korakov je že odbežalo mimo, vsem je sledil do roba, ki ga je tvoril v tla zabiti pogled. Kadar so noge izginile, so se oči vrnile na drugi rob in čakale novih nog.

Kadar je nova noga stopila v ta prostor, je Pavle že kar takoj vedel, da ne bo zašla k njemu, a jo je vendar spremljal s pogledom, dokler je mogel in potem je šel iskat drugih.

Zdaj je stopil na cesto lep, rdeče rjav čevelj, ki ni bil še prav nič obrabljen ne na prstih ne na peti in nič pokrevljan — sploh tak, kakor, da je pravkar skočil iz izložbe. Zgoraj ga je senčila zlikana hlačnica iz svetlosivega blaga, rahla prašna meglica je medlila novi blesk usnja. Noge so stopale trdno, odločno, kakor hodi človek, ki nima nič dolgov, mnogo denarja in ve, da samo on na svetu nekaj pomeni. Levi in desni čevelj sta se v enakih presledkih izmenoma kazala zasledujočim očem.

Tik pred Pavlom so čevlji za hip obstali in Pavel je začutil, da ga elegantni gospod gleda. Vedel je, da ni njegova obleka prav nič nedeljska, čevlji so pa blatni in še za v delavnik preslabi. Zavedel se je, da ni prav, da sedi tu med prazničnimi ljudmi in jih bode v oči s svojo razcapanostjo, zato se je stisnil in potegnil noge pod klop.

A oditi ni hotel. Moral je čakati, čakati... sicer bo vsega konec.

Lepi čevlji so trdo odšli dalje in Pavlova misel je hrepenela za njimi še čez rob, do koder je segel pogled.

Za temi so se prikazali drugi, obnošeni čevlji, črni in skrbno očiščeni a vendar že toliko razmajani, da jih ni mogel imeti za nove. Stopali so trudno, počasi, kakor da jih teži skrb.

Tako najbrž hodim tudi jaz, si je mislil Pavel, a ni nehal, zakaj ta hip so pritekale po cesti drobne nožice v gumijastih copatah, drsale in ple-sale po pesku, da jih je bilo komaj mogoče ločiti. Pod copate so padale debele drobtine kruha. Copate so jih brezskrbno mečkale in tlačile.

Pavel je pogledal svetleje.

Kruh!

Zraven se je spomnil na Francka, ki težko čaka doma. Sinoči sta zadnjič jedla kruh, danes ga bosta, ko se Pavel vrne. Francek težko čaka, morda se premetava po postelji in kašlja, kašlja. Kadar je kašljal, se je Pavlu tako smilil, ker je videl na skremženem obrazu, kako ga boli. Zdaj ga pa ne bo mogel nihče vzdigniti in ga držati, dokler mu ne odleže.

Oči so na drugem robu srečale svetlo sinje čevljičke, ki so pretrgali misli. Čevljički so imeli visoke pete, vanje so se iztekale svilene nogavice. Kadar se je noga dvignila s tal, je čevelj skočil nazaj in pokazal se je ozek rob strgane pete.

Za njimi je udarilo v ozki pas ceste vse polno čevljev. Vseh barv in oblik so korakali v vrsti. Nekateri so bili še precej novi, drugi malo manj, tretji sploh nič in četrta so imeli votle podplate in bili na pregibih počeni. Tisti, ki jih je nosil, je stopal, kot da bi ga bilo sram.

Potem dolgo ni bilo nič in Pavle je začel misliti in obupavati, da bi sploh prišel kdo, kaj šele, da bi sedel k njemu in bi mu Pavel rekel tisto, kar ga je tako težilo.

Trikrat je poskusil, da bi se dvignil in šel, a se kar ni mogel odločiti. Nekaj mu je branilo iti in je vsako pot spet obsedel. Ko je tretjič obsedel, je zazrl nove čevlje, ki so pristopicali proti njemu.

Prav za prav sta bila to dva para čevljev, eden moški, drugi ženski. Čevlji niso bili ne posebno lepi, ne posebno stari; prah je ležal na njih od dolge hoje in po zunanji strani sta bila leva čevlja oškropljena: najbrž ju je dosegel curek škropilnega avtomobila.

Notranja čevlja sta stopala tesno drug ob drugem. Ne izmenoma, kakor po navadi hodijo ljudje v dveh, temveč oba na isti mah, počasi, skoraj obotavljaje se. Nogi sta se stiskali druga k drugi in zgoraj sta morali biti zelo tesno skupaj, si je mislil Pavel in počasi lezel z očmi navzgor, kakor da hoče s pogledom nekaj ukrasti.

Ženski korak je malce omahnil in čevlji so obstali. Pavla je spreletelo, ni mogel več gledati v tla. Kradoma je švignil z očmi navzgor in videl, kako sta se oba človeka oklenila drug drugega in si vsa opojena zrla v oči.

Takrat mu je po hrbtu vzrasla vročina in spomnil se je na Tilko.

Nekdaj bo tudi on imel lepe čevlje in lepo obleko in jo bo v nedeljo popoldne peljal v park mimo vseh ljudi in prav tako bosta hodila...

Zamižal je in se ves tresel v slasti ter nekaj sam s seboj na glas spregovoril.

Mlada dva sredi ceste sta zardela, se v zadregi malo razdaljila in zrla v tla napol smeje se; sta že mislila, da ju je hotel preplašiti.

Pa mu ni bilo zato in skoraj žal mu je bilo, da se je tako ogrel ob misli na Tilko; kdo se ne bi. Samo, da je zdaj bila Tilka tako daleč in da je on moral čakati tu na klopi, kdaj bo prišel tisti neznani človek, ki bo sedel poleg njega in ga bo potem on po tihem vprašal, če bi, tako in tako...

Mlada dva sta odšla in kakor sta se oddaljevala, tako je počasi nekaj upadalo v njem.

In spet je čakal in čakal.

Nič ni bil lačen, čeprav je bilo prav za prav že dolgo, odkar sta s Franckom zadnjič jedla; zato je naredil tisto, česar ne bi smel, zato mora zdaj čakati, da pride kdo sem in bo potem spet vse dobro in bosta s Franckom večerjala in lahko bo stopil po večerji čez ulico in videl Tilko.

A zdaj je bilo treba čakati.

Malo se ga je prijemala malodušnost in strah, da bo kdo uganil, čemu čaka. Prvič se je od dopoldne oglasil strah, prej mu še na misel ni prišlo, da bi se moglo kaj zgoditi. Saj ni bilo druge poti kot ta: ali biti lačen in strmeti v sive stene in poslušati, kako počasi odteka življenje ali pa...

Mislil je na to, kar je bil naredil; kot na nekaj neprijetnega a nezogibnega, česar bi se rad iznebil, pa ni šlo. Ni si upal tiste reči predstaviti v pravi podobi in s pravim imenom, ampak, kadar se je spomnil nanjo, se je spomnil samo kot na nekaj, o čemer je vedel, da je težko in hudo, dovolj hudo, če si prav v vsakem hipu ne ponavlja, kaj je tisto. Kakor je mislil in se spominjal na tisti čas, ko je padel z odra na stavbi in je mislil, da bo umrl, ali kakor se je s strahom spominjal oči hude učiteljice v šoli, ki je ob njih moral vedno jokati, kadar ga je pogledala.

Kadar je resno in strogo prikorakal mimo stražnik in ga sunil z nezaupnim, prodornim pogledom, je moral stisniti zobe, da ni zatrepetal.

Spomnil se je obotavljaje, da kaj takega prav za prav še ni nikdar naredil v vseh osemnajstih letih svojega življenja. Zato se je bal in pa zaradi ljudi.

Prej so ga motili čevlji in ljudje, zdaj pa se je vse zredčilo in dan se je nagnil, da je sonce gledalo na cesto že pod vejami. Ljudi ni bilo več, le poredko je še kdo zabredel mimo. Krog njega in v njem se je vse nekam stesnilo, da mu je bilo neprijetno, kakor da bo prišlo kaj hudega.

Ampak res ni mogel drugače. Francek je bil bolan, on pa brez dela. Saj bi vsakomur to povedal. Samo Bog ve ali bi verjeli. Danes ljudje ničesar več ne verjamejo.

Pavel je premišljal, premišljal. O Tilki, o kruhu, o Francku, da skoraj ni dobro videl, kdaj je prisedel k njemu napol star gospod s plešo in hudim pogledom.

Pavlu se je zdelo, da ne bo imel poguma, da bi ga nagovoril. A ni hotel dolgo premišljati, ali bi ali ne bi, ker je vedel, da čim dalje bo premišljeval in se odločal, tem bolj mu bo plahnel pogum.

Počakal je še minuto, dve. Ozrl se je še enkrat na gospoda, ki je strmo zrl predse, potem je zaprl oči za dva, tri hipe.

Ognjeni kolobarji so se privrteli od nekod in plavali pred očmi. Zato jih je spet brž odprl, se s sunkom obrnil h gospodu, obstal za hipec, potem pa drhteče vprašal: »Gospod, ali bi vedeli, koliko je ura?«

Pri prvi besedi je skočilo vanj razburjenje.

Gospod ga je ostro, nezaupno pogledal, kakor bi mu hotel reči: »Potepuh!« potem je zmajal z glavo:

»Nimam ure!«

Pavla je odgovor za polovico potolažil in ojunačil. Komaj vidno se je primaknil in tiho dejal:

»Gospod, jaz imam eno, pa bi jo prodal.«

Gospodu so se oči poglobile in izginile za naočniki, da se je zdelo Pavlu, da strme vanj votla stekla.

»Res, gospod. Za šest kovačev...« je nadaljeval. Šest kovačev, to bi bilo za dolgo dovolj.

Gospod je strmel naprej vanj in poteze na obrazu so se mu polagoma zaostrole:

»Kje imaš uro? Pokaži!«

Pavel jo je privlekel s tresočimi se prsti iz notranjega žepa in jo pomolil proti njemu. Gospod jo je vzel v roke, jo obračal, gledal zdaj uro, zdaj njega, kot da meri, kdo je več vreden. Pavlove oči so sledile njegovim pogledom z upanjem in strahom. Ure ni dal iz rok, držal jo je na verižici; bal se je, da mu je ne bi vzel.

Potem je gospod izpustil uro, in oči so mu spet vzrasle iz praznote:

»Kje si dobil uro?«

Pavel bi bil neskončno rad ušel odgovoru in očem. Ali bi vstal in pobegnil? Hotel se je premakniti, a se ni mogel; tisti hip so mu odpovedale moči, da se je z obupom vdal.

»Moja je...« je jecljal.

Zagledal je pred seboj Francka in kruh in zazdelo se mu je, da je tuji gospod ves iz kruha, samo oči, oči ima tako čudne. Še enkrat je ponovil skoraj neslišno:

»Moja je...«

»Ampak jaz te vprašam, kje si jo dobil!« je gospod še bolj strdil glas in prijel za uro.

Pavel je vedel, da ne bo nič s kruhom, ne s Tilko, in ga je bilo še bolj strah. Čemu je sploh ogovoril tega človeka.

»Kaj vas briga!« Hotel je potegniti uro nazaj, a gospod je tisti hip že vstal, uro je držal trdo, se ozrl okoli in poklical stražnika, ki se je pokazal na koncu ceste. Ko je začul glas, si je popravil pas in pospešil korak.

Pavel je vzdihnil in obsedel. V hipu ga je obšla naveličana trudnost in malobrižnost. Vedel je, da bo zdaj konec. Vse je padlo z njega, čul in štel je brze korake, ki so bili vedno glasnejši, kot da so zdaj zanj edini na svetu.

Zadnji hip je skočil pokoncu in stekel po cesti. Po treh korakih ga je stražnik dohitel in ga odvedel s seboj. Zakaj Pavel je bil uro ukradel.

Tuji gospod je z rahlim nasmehom zrl za njima kakor človek, ki je storil svojo dolžnost, potem si je prižgal cigaro in odšel svojo pot.

*

Pavel in Francek sta bila že tretje leto v mestu. Vprav tiste dni je bilo tri leta, odkar jima je umrla mati. Po pogrebu sta zaprla bajto in odšla v mesto, kjer je Pavel delal. Na stavbi. Že prej, ko je bila mati bolna. Prav pohvaliti se ni mogel s plačo, ampak nekaj je že poslal domov. Če bi bil še Francek za delo, bi vsi trije nekam dobro tolkli, a Francek je bil prav od malega drobcen in desnica se mu je polagamo sušila.

Po pogrebu ga Pavel ni mogel pustiti v vasi; saj bi nihče ne skrbel zanj in pa še trpel bi pred ljudmi, ker je bil pohabljen. Zato ga je vzela s seboj v tisto podstrešnico, kjer sta spala skupaj na eni postelji.

Navsezadnje je bilo še čisto prav, da Francek ni hodil na delo, je bil vsaj kdo za gospodinjo. Pospravljala je, kar je bilo treba, potem pa je ves ljubi božji dan brskal po zaprašenem pajčevinastem podstrešju, ali pa po cele ure gledal skozi okno, čez strehe, čez hiše, mimo zvonikov in dimnikov naprej, dokler mu niso pogleda ustavili zeleni gozdi.

Sonce je vsak dan takole pod večer za pol ure pogledalo v ozko sobo. Takrat je bilo za oba brata, kakor nedelja. Pavel se je žuril, da je ob sončnih dneh prišel že zgodaj domov. Potem sta sedela na postelji, se stisnila drug k drugemu in gledala zlato srečo, ki se je vila skozi motna stekla in iztezala mehke roke na vse strani in v vse kote.

Sedela sta in mislila na mater, nase, na srečo, ki bo nekoč, in na večerjo, ki se je smejala z zaboja, ki jima je bil za mizo in za omaro hkratu.

Francek je s tihim, šibkim glasom pravil, kaj je bilo podnevi, o čudnih knjigah, ki jih je našel na podstrešju, o črni ženi, ki je vsak dan hodila sedet na vrh stopnic in ni izpregovorila besede, o branjevcu nasproti, kaj je novega razpostavil na stojnici, kolikokrat je pogledala Tilka na njuno okno, da je bil lačen, in da je narisal spet lepo cerkev z monštranco in Jezusom in zlato glorio in da ni danes nič maševal. In še vse mogoče.

Pavel ga je poslušal, kimal, natančno izpraševal o Tilki, pripomnil to, popravil ono, kar po njegovi misli ni bilo prav in Francek ga je s spoštovanjem gledal.

Francek bi bil rad duhovnik, to je povedal že rajni materi. Kadar je bil sam, je vedno risal cerkve in oltarje, vse sive stene so bile navešene z njimi. Včasih je tudi maševal, samo priprave ni imel in lončeni vrč, ki sta ga imela za vodo, mu je bil za kelih.

S Pavlom sta velikokrat govorila o tem in premišljala ter se tolažila, kako bo nekoč vse lepo in dobro. Pavel bo zidar, mojster in bo imel svojo hišico. Tilka bi bila pa lahko njegova žena. Tega ni povedal Francku, to si je komaj sam prav na tihem upal želeti, čeprav ni dosti verjel, da bi moglo kdaj biti res, kakor vse drugo.

Govorila sta dolgo, dokler ni začelo sonce ugašati. Potem sta pojedla in Pavle je pomagal Francku, da se je slekel.

Ko je ležal na postelji, je Pavel pomil, potem je sedel k njemu na postelj. Bila sta tiho, samo včasih si je Pavel podrgnil trde, ožuljene roke, ker so ga srbele od apna in od cementa. Francek je gledal v okno in, kakor je pojemala luč, je počasi zadremal.

Pavel je še sedel nekaj časa, potem je legel še sam. Francek se ga je v snu oklenil krog vratu in tako sta spala do belega jutra.

Včasih — zadnje leto — je pa potihoma odšel doli na cesto in počakal, da je odkod prišla Tilka. Če je pa ni bilo, je pa tako dolgo hodil, da je videl na oknu senco njene glave.

Dve leti sploh ni vedel, da ima branjevec hčer. Takole pred letom dni je pa šel nekoč zjutraj na delo. Pred branjarijo je videl črnolaso dekle, ki se je trudilo s težkim zabojem.

Pristopil je, dvignil in zanesel, kamor mu je pokazala. Zahvalila se mu je, še bolj s pogledom kot z besedo, in od takrat jo je pozdravljal, spregovoril dve, tri besede z njo in zmeraj je bila prijazna. Potem se je včasih ustavil pred stojnico in pokramljal, in ugajalo ji je. Francku je dala včasih pest črešenj, ali jabolko in Pavel bi bil ne vem kaj storil zanjo.

Mislil je nanjo vse bolj pogosto in povsod. Na stavbi, ko je metal in lovil opeko, ko je mešal beton, mu je lopata včasih kar omahnila in zastrmel je v lepi misli, dokler ni zakričal nanj polir, da se je ves v zadregi divje zagnal na delo.

Saj bi bilo tudi lepo, takole s Tilko. Sicer je on res samo delavec, ampak morda bi že kako šlo; zato je Tilkinega očeta prav pridno pozdravljal. Hudo mu je bilo samo to, da je bil razcapan in da ni mogel v nedeljo nikamor z njo. S Franckom sta sicer šla vedno kam, včasih v park do vrtiljakov, včasih po obrežju za reko, nekoč na Franckov god je Pavel najel celo čoln in sta se celo uro vozila. Ali s Tilko pa ni mogel kar tak; ona je bila v nedeljo lepa, da se ne bi upal pokazati zraven nje.

To ga je grizlo in dostikrat je bil žalosten in še na Francka siten, da se ga je ta kar bal in se plašno stiskal v kot.

Zaslужil je prav toliko, da sta plačala stanovanje in da sta vsak dan trikrat jedla. Kuhal je Francek, kakor je pač znal. Zraven sta si prihranila še za tisto bore obleke, kar sta jo za največjo silo potrebovala.

Pozimi je Francek večinoma ležal, da ni bilo treba kuriti. Pavel je odkod prinesel kake knjige, da jih je fantek prebiral. Tudi Tilka mu jih je dajala zanj.

Navadila sta se na to življenje in nista bila nič nesrečna, saj sta vedela, da bo nekoč najbrž boljše, če pa ne, bo pa tudi šlo.

A v kolikor se je nebo na eni strani svetlo odpiralo, toliko se je na drugi strani zmračilo. Na svetu so dvoje vrste ljudje: eni imajo pravico do sreče, drugi pa ne. Pavel je videl, da ne spada med prve.

Zadnjo zimo se je Franckovo zdravje nevarno obrnilo na hujše. Ostajal je v postelji. Kadar je vstal, se je s težavo vlačil okrog.

Sredi pomladi je legel za stalno.

Pavlu se je smilil, ko je tako ležal vse dolge dneve in strmel v sive stene in v okno. Oči so se mu povečale, da so zvečer gorele kot dva nemirna ognja, izpraševale so nemo, a vendar jim človek ni mogel ulti.

Pavel ni vedel, kaj je prav za prav Francku. Saj slaboten in šibak in bled je bil vedno, a to vendar ni treba, da je vedno znamenje hude bolezni. Ali nekega jutra je po hripavem glasu in krvavi slini spoznal, da je jetičen.

Zdaj je podvojil skrb zanj, ko je slutil, da je fantek zapisan smrti. Mučil se je in ubijal, jemal najtežja dela, da je zaslužil kak dinar več. Zmeraj je gledal, da je zvečer kaj prinesel domov. Sadja, ali kako rožo, ali karkoli.

Tilki je potožil in tolažila ga je. Tudi ona mu je dostikrat kaj dala za bolnika. Pavel ji je bil iz dna srca hvaležen. Prosil bi jo bil rad, naj včasih pogleda k Francku, da ne bo tako strašno sam, a se ni upal in tudi ni hotel, da bi dekle videlo njuno revščino tam pod streho.

Tako so tekli meseci. Vsak večer ga je pozdravil izprašujoči Franckov pogled, vsako jutro mu je z nasmehom sledil do vrat. Včasih se je sredi dela spomnil nanj in srce ga je zbolelo. Rad bi bil šel domov pogledat, kako mu je.

Francek je ležal vse dolge dneve negibno v postelji. Dopoldne je opazoval na oknu, kako je počasi, počasi rasel dan, popoldne pa je umiral s solncem, ki se je počasi spuščalo za strehe.

Ni mu bilo nič dolgčas. Mislil je, kako bo lepo, ko bo spet zdrav in velik in bo maševal, mati bo gledala z neba in bo vesela. Zdelo se mu je, da ju bo takrat obiskala in vsi trije bodo šli popoldne za reko, ki se bo svetila srebrno kakor nekoč in se bodo vozili s čolnom pod pobešenimi vejami daleč, daleč, do tja, kjer se začinja srebrna proga, ki sega čez vse valove od začetka do konca. Za roke se bodo držali in bodo srečni, kakor da so v cerkvi.

Včasih je zahrepenel, da bi mogel ven, da bi spet videl strehe in zidove in gozde in nebo, da bi čutil prijetni vonj iz Tilkine branjarije in da bi hodil po ozki ulici gor in dol: od čevljarja, ki mu je nekoč podaril jermene, mimo peka, kjer zjutraj diši po žemljah in po testu, pa tja do konca ulice, kjer je kasarna in kjer skozi zamrežena okna gledajo vojaki.

Vse to si je želel in zdelo se mu je silno veliko, toliko, da bi imel za vse življenje dovolj, če bi se začelo izpolnjevati.

Včasih ga je prijel kašelj in moral se je tiščati za prsa. Zdelo se mu je, da mu hoče vse skočiti iz njih.

Pavlu ni nikdar potožil, da ga boli, ali da mu je hudo, bal se je, da ga ne bi preveč skrbelo. Smilil se mu je, ko je moral toliko delati in vse samo zanj. Zato se je delal vedno veselega, kadar je prišel Pavel domov in mu je pripovedoval, kaj je mislil in sanjal ta čas, ko ni bilo njega doma.

Glas mu je postajal od dne do dne tišji, pa ni nič opazil in Pavel je moral nazadnje sesti čisto blizu njega, da ga je slišal.

Pred dobrim tednom se mu je vdrla kri. Ustrašil se je, da ni nič mogel. Nikdar še ni videl toliko krvi.

Skril je madeže, kolikor je mogel, da ne bi Pavel opazil.

Dan se ni hotel nehati. Pavla dolgo ni bilo domov, da je Francka skrbelo, da si ne bi kaj naredil. Ležal je nemirno, soba je bila že napol temna.

Nenadoma je zaprasketalo ob oknu. Ozrl se je, pa nič videl. Potem je zaprasketalo znova in oglasilo se je čivkanje.

»Ptič!« je pomislil Francek in se vzel v postelji. Zdaj je zagledal ptička, moral je biti vrabec ali kaj. V solncu se mu je perje vse zlato svetilo. Brskal je nekaj po polici in se priklanjal na vse strani.

Francek je pridržal dih.

Gledal je, gledal, kakor da je priletela k njemu zlata ptička in mu prinesla čudo lepih pravljič.

Nenadoma se ga je polotilo silno hrepenenje, da bi stopil k oknu in zvel ptičko in jo nesel k sebi v posteljo. Zdelo se mu je, da bo potem zdrav, da bo dobil peruti kakor ptička in bo zletel ven tja pod zlato solnce. Tam nekje mora biti mati.

»Moram jo imeti!« je šepetal vročično in lezel s postelje. Z opotekavim korakom se je zibal do okna. Pridržal je dih in ko je bil čisto pri oknu, je iztegnil roke, da bi sprejel ptičko.

Ptič je prestrašen čivknil, ko je videl suho, belo roko, udaril s kre-ljutni, šinil pod nebo in utonil v zlati luči večera.

Francek je stal pri oknu in iztezal drobne roke za njim. V očeh mu je ugašal ogenj, po telesu se je tresel.

»Moram ... jo ... imeti!« je šepetal.

Potem je padel na obraz pred oknom na tla.

Pozno zvečer se je vrnil Pavel z mrkim obrazom domov. Opotekel se je po stopnicah, kakor pijan, zakaj dokončavali so stavbo in odpustili so vse delavce za nedoločen čas.

Blodil je po ulicah, da bi prišel bolj pozno domov. Zdelo se mu je, da ne bo mogel prenesti izprašujočih plamenov.

Našel je Francka ležečega na tleh. Ihtel je in na vsa vprašanja mu je šepetal samo o zlati ptički.

Pavel ga ni razumel. Nesel ga je na posteljo, fantek se ga je vroče oklepал krog vratu. Tako sta ostala ves večer in Pavel se ni upal povedati, kaj ju je zadelo.

Drugo jutro se je navsezgodaj splazil ven in brodil po mestu za delom. Vprašal je pri vseh mojstrih, tožil o bedi in nesreči, pa ga nikjer niso uslišali. Ponekod so zmajali z rameni, češ, da ima dobre izgovore, drugi so bili milostni in so dejali, da se jim smili in nekje je dobil celo kovača. Dela pa ni dobil nikjer in zvečer je šel spet s strahom domov.

Francek je ležal negibno, ves dan je hrepenel samo, kdaj bo spet priletela zlata ptička. Trdno je upal, da jo nocoj ujame.

Ko je Pavel prišel, se je moral skloniti prav do njegovih ust, da je slišal, kaj bi mu rad povedal. Gledal je Pavlovo nagrbančeno čelo in na vsak način je hotel vedeti, kaj mu je.

Ali se je Tilki kaj zgodilo?

Pavel je zamahnil z roko; zdaj ni utegnil misliti na Tilko. Potem je Francku povedal vse.

Francek je gledal pozorno in zdelo se je, da premišljuje. Potem se mu je obraz zmaščil: to je bilo vse zato, ker je zlata ptička ušla. Kadar jo ujame, bo že boljše.

Ko je šel Pavel tretji dan od doma, je videl pri sosedu vrata odprta. Na steni nasproti vrat je visela srebrna ura, svetla in nepremična. Ni vedel, zakaj jo je tako dobro pogledal, da mu je ostala ves dan pred očmi. Kamor je šel, je povsod najprej zagledal uro.

Tudi ta dan je zastonj iskal za delom.

Francek ni nič izpraševal, samo pogledal je na Pavlovo čelo, pa je videl, kako je z njim. Potem se je obrnil v steno in molčal, dokler ga ni Pavel poklical jesti.

Četrty dan je zmanjkalo denarja, peti dan sta živela na upanje, šesti dan pa ni Pavel več upal ne k peku ne v trgovino. Ura pa mu ni šla iz misli.

Ko se je zvečer vrnil domov, mu je Francek šepetal svoje sanje, da je bila mati pri njem, da je ujel zlato ptičko in da je on, Pavel, dobil delo, in pa da je lačen.

Pavla je zgrabilo za grlo, stisnil je malega k sebi in ga tolažil, da bo jutri že vse boljše, vse po starem, da bo jutri prinesel kruha in vsega.

»Kruha...« je šepetal Francek in zaspal na bratovih prsih.

Tiste hipe je Pavel v obupu sklenil, da bo ukradel sosedu uro, da jo bo prodal in da bo kupil zanjo kruha.

V nedeljo dopoldne je Francek še spal, ko se je Pavle odpravil ven. Dolgo je oprezoval po temnem hodniku, kdaj se bo odprlo pri sosedu in kdaj bo šel ven.

Iz sobe, kjer je bila ura, se je čulo zehanje, umivanje, hoja, ropotanje.

Pavel je zadrževal sapo in komaj čakal, kdaj se bo odprlo. Natančno je premislil, kako bo stopil noter, če pusti gospodar vrata odprta, potem pa bo stekel po stopnicah in šel po mestu. Bo že dobil koga, ki bo kupil uro.

Nič ni mislil, da bi ga mogli dobiti. Kdo? Kje?

Vrata so zaropotala. Pavel se je stisnil v temen kot. Mož je prišel ven in žvižgaje odkoračil po temnem hodniku proti stranišču.

Pavel je smuknil v sobo, ko je čul, da je mož zaprl za seboj in zaklenil. Nič ni pogledal okrog sebe, skoraj miže je iztegnil roko in potlačil uro v žep.

Potem je zdrvel brez misli po stopnicah in bežal po ulicah.

*

Čez štiri dni po tistem, ko ga je odgnal stražnik, je pod večer ves izmučen in strt lezel domov. Misli so bile mrtve in srce prazno.

Ni se ozrl pred branjarijo, če bo videl Tilko, potegnil je ovratnik kvišku in po prstih lezel po stopnicah. Hušknil je mimo sosedove sobe in prisluhnil pred svojimi.

Bilo je vse tiho.

Skozi špranjo je sijala ozka proga rdeče luči.

Pritisnil je na kljuko, odprl vrata in obstal.

Za strehami je sijalo sonce in zalivalo s krvavo lučjo vso sobo.

Pristopil je k postelji.

Francek je ležal napol sklonjen iz postelje. Roke so mu bile trde in mrzle, stegnjene so ležale na blazini, kakor da segajo za zlato ptičko. Od ust se mu je vlekla ozka rdeča proga in vse naokrog je bil sam škrlat.

Pavel se je opotekel nadenj, potem je sedel ob njem in topo strmел v ugašajoči večer.

SLIKE IZ BEOGRADA

JOŽE KRANJC

BRZOVLAK ŠTEVILKA 5

Kilometer za kilometrom, štirinajst ur z vsemi zamudami, iz naših hribov po hrvatskih nižinah: večer, noč, jutro, pa zavijemo s pasu dveh nizkih holmov v postajo Zemun. Lokomotive, orjaške, železne pošasti, ki jih daje Nemčija, vagoni, dim — na drugi strani pa ogromno letališče pa hišice, koruzno polje. Aeroplani se brenče vozijo po nebeškem morju, svobodno, ko da jim ni mar za zemljo. Najrajši bi stopil iz voza in se napotil v zeleno ravan, vlegel bi se in gledal nebo, daleč stran

od vsega, kar me veže na ozek prostor zemlje. Pa se vlak premakne, zahrešči, zavije nekoliko in že zraste pred očmi pravljično mesto. Hrib, na njem palača pri palači, vse bele, kakor da so golobje posedli na holm. Spredej pa teče zelenomodra Sava in liže oba bregova s svojim umazanim jezikom. Železen most. Oči križajo ogromne traverze. Novi most, postavljen po vojni. Saj res: tu so se vršili boji. Na zemunski strani so stali ljudje v sivomodrih oblekah, na nasprotni pa naši vojaki v svojih zelenih. Granate, topovi, plini. V most so se zadevali šrapneli, traverze so se lomile, Sava je požirala železne kose, jih potegnila na dno, vojaki so umirali, dim, kri, kri, kri. Ogenj. Beograd je gorel. Zemun se je podiral. — — Pa to je že daleč. Nič več ni sledu. Mati zemlja je dobra, nazaj je sprejela, v svoja nadržja je spravila svoje sinove. Bele kosti leže pod zeleno travo, vlak drvi čez poljane in mostove, hiše stoje, le voda je ista ko prej, teče kakor prej, sonce je prav isto, pa nebo se blešči kakor takrat.

Vlak zbeži čez cesto, še nekaj zaletov in že zavije pod obokano, hladno streho: Beograd.

Kovčegi, površniki in palice zažive v rokah, srce radovedno utriplje, sprevednik odpira vrata, že smo na tlaku. In ko stopi človek na cesto, mu nenadoma zamiže oči: sonce ga pozdravlja z vso svojo vročo strastjo.

BOJ ZA DINAR

Cesta pred postajo je široka, da bi se kar izgubil na njej. Poti teko navzgor, asfalt pa se kar upogiba pod nogami, tako mu je vroče. Avtomobili brne, tramvaji teko drug za drugim. Palača, pravkar dozidana, raste v nebo, ob njej sloni baraka: kruh, oranže, pecivo. Gruča ljudi se stiska k njej, moških in žensk. Bele čepice imajo na glavi, ženske pa so zavite v rute, čeprav je vroče. Ena izmed njih je mati. Doji. Otrok grabi po njenih grudih in pije z vso slastjo. To so ljudje, ki dan za dnem prihajajo sem, da bi našli kruha. Nekaterim se posreči. Nekaterim.

Stopil sem k njim. Rad bi si ogledal te preproste ljudi, ki niti ne sanjajo, kaj vse se godi po svetu, ki ne vedo ničesar o organizacijah delavcev in brezposelnih, ki žive kar tako, ob kruhu in čebuli in vodi.

Gruča se je razmajala. Oči, ki so nekam medlo gledale okrog sebe, so zažarele. Ženska v širokem belem krilu je planila kvišku in obstala pred menoj. Rdeča čepica na glavi ji je ležala po strani, črne kite so padale skoro na široko odprte črne oči in na rumeni obraz. Dvignila je roki in zaklicala:

— Evo nas, gospod!

Brž je skočil eden izmed mož k njej, širok, nekoliko sključen. Čepico si je, kakor v sramežljivosti, pomaknil na sence, odkašljal se je in zatrdil:

— Daj, da ti nosim, gospod!

Skoro mi je šlo na smeh. Le palico sem imel, ničesar drugega.

Daj, da te vodim . . . , je dodal, ko je sam spoznal, da nimam nič, kar bi mi nosil . . . , . . . za dva, tri dinarje, gospod!

Gruča se je razmajala. Že so se jeli dvigati. Obrazi so se razširili. Roke so začele siliti kvišku. — — — — —

GROFICA MARICA V ČETRTEM NADSTROPJU

Stanovanje sem dobil v domu, kjer se poceni spi. Ko sem se pripeljal v četrto nadstropje, sem hodil po različnih hodnikih, skozi nešteto vrat, da sem našel slugo, ki mi je povedal, da je Slovenec in me navezadnje popeljal v sobo.

Odprl sem vrata in obstal na pragu, ker sem zagledal dokaj čuden prizor. Majhen, čokat mož, je ob oknu ves čas hodil sem in tja, nekam čudno mahal z rokami in neprestano žvižgal. Nisem bog ve kakšen zgodovinar muzike, toda takoj sem spoznal to najljubšo melodijo ljubljanskih dam, nadebudnih študentov in ostalih obiskovalcev gledališča. Saj je ta presilna umetnina polnila lože in parter dan za dnem, tako, da je postala že naša slovenska narodna hrana: Grofica Marica.

Žvižgal je menda vse speve te blažene operete in bil je tako nekam zamaknjen, da me niti opazil ni. Nenadoma pa je utihnil, obrnil se je: okrogel obraz, redki, dolgi lasje, položeni čez vso lobanjo, velik nos, rjave oči . . ., in že je pristopil, ponudil mi je roko in z nekoliko hripavim glasom rekel, ko se je priklanjal:

— David Zonenšajn!

Ni čakal mojega imena. Kar takoj me je zgrabil za roko, me potegnil k oknu in skrivnostno dejal:

— Poglejte!

Sklonil sem se. Globina štirih nadstropij, da se mi je kar zavrtelo v glavi. Na dnu ozko dvorišče. Iz cementa je raslo drobno telesce drevesa in se s svojimi drobnimi rokami zadevalo ob stene. Nekam rumeno je zelenelo. Cvetelo pa ni. Preko majhne hiše, iz katere se je kadilo do našega okna, sem videl zeleno črto Donave. Na njej so drsali parniki, ki so bili kakor majhne pisane škatlice. Čez in čez, kamor sem gledal, pa so stale hiše pri hiši, palače, barake, na novo pobeljena poslopja. Intimnost dvorišč, na katerih se je sušilo perilo. Tam nekje je orjaški debeluh neusmiljeno pretepal suhljatega fantiča. Videl sem ga odpirati usta, kričanja nisem čul. Tramvaji so brenkali, avtomobili peli, sirene tovarn so spremljale godbo velemesta.

Toda že me je prekinil Davidov glas:

— Ste videli?

Začudeno sem se ozrl vanj, v tiste njegove drobne, živahne oči in kar spreletelo me je, ko sem sledil njegovemu pogledu.

Nasproti naši je stala hiša, zidana tudi v štiri nadstropja, balkonček nad balkončkom. Na vsakem balkonu je stala ženska. Spodaj dama v domači obleki, nad njo služkinja, ki se je s komolci naslanjala na ograjo, v tretjem nadstropju mlado dekle, ki si je visoko dvigalo krilo in si neprestano zapenjalo nogavice, nama nasproti pa debelušna dama, ki je sedela na mehkem stolu s prekrižanimi nogami in se ljubeznivo nagibala zdaj sem, zdaj tja, ko da si v duhu prepeva in se spremlja s svojim telesom.

David pa je nadaljeval:

— Vidite li, gospod, mogočni vpliv glasbe? Pet dni že žvižgam in vse štiri strme vame . . . No, ne glejte tako neverno! Čakajte!

Potegnil me je od okna. Nato je sedel na posteljo in položil prst na usta, kakor oni, ki pripravlja presenečenje. Tako sva se nekaj časa molče

gledala. Kmalu pa se je David dvignil. Oprezno je napravil nekaj korakov, skrbno stopajoč na prste, zazrl se je skozi zaveso, nato pa mi je pomignil in se zadovoljno nasmehnil:

— Evo!

Stopil sem prav k oknu. Vsi štirje balkoni so bili prazni, nobene žive duše ni bilo na njih.

In tedaj me je David spet potegnil vstran, sam pa je začel žvižgati. Njegove oči so se drobno smejale, obraz mu je bil samozavestno napet, brki so se mu potresali, ko je gledal vame in mežikal proti oknu. Na njegov namig sem skrivaj pogledal navzdol. Iz sob so lezle, kakor na zapoved, vse štiri ljubiteljice lepe glasbe. Debelušna dama je z vso silo strmela v naše okno, dekle pod njo nama je pokazalo hrbet in nekaj pobirala po tleh, služkinja je neprestano otepala majhno cunjo, dama prav spodaj pa se je gibala sem in tja, ko da pleše. Zdelo se mi je, ko da vse štiri nečesa pričakujejo.

In res! Ko se je zdelo Davidu dovolj, se je naslonil na okno in pogledal na najnižji balkon. Gospa v domači obleki je ujela njegov pogled, on pa je dvignil roko in pokazal štiri prste, čemur je dama prikimala.

Potem se je obrnil k meni in mi smeje raztolmačil:

— Ob štirih! Nato me je tolažil: — Sicer pa bodite brez skrbi, kar lepo žvižgajte, pa bo! Ali znate dubistmajnegretagarbo? Toda, boljša je Marica, boljša...

Smejale sem se.

Ker me je prav ta hip poklicala ena izmed izletnic, češ, da gremo na Kalimegdan, sem se poslovil, on pa mi je pomežiknil in si prižgal cigareto.

NAGI JUNAK

Tramvaj vozi s silovito naglico. Avtomobili se v ostrih lokih umikajo. Pešci odskakujejo. Sprevodnik trga lističe, zvoni, kliče, mi pa sedimo na klopeh in skozi okna gledamo v živo reko, ki se pretaka po cesti sem in tja. Izložbe. Avtomati. Črna kava. Snažilci čevljev na vseh vogalih. Boza, bledorumena tekočina iz kuhane koruzne moke. Sladoled.

Sprevodnik: Spomenik!

Spomenik kneza Mihajla. Velik, bronast konj, na njem mrtva kovina, ki predstavlja kneza, ki se je toliko boril za svobodo svojega naroda da je končal, ko skoro vsi veliki ljudje, naglo ubit od zarotnikov. Nasproti spomenika sivo poslopje. Pošta? Stanovanjska hiša? Trgovska velehiša? Lepaki so na njenih stenah.

Jaz: Kaj je to, prosim?

Sprevodnik: Gledališče.

A, to je gledališče!! Saj bi vendar moralo biti tako, da bi na prvi pogled vedel, da je to hiša umetnosti. Pa ni. Stoji ob cesti, ko da je uradno poslopje. Pa bo najbrže zidano novo prej ali slej, saj je Beograd bogat in zida, zida, zida. Majhne hiše izginjajo, palače rasto, ko da čarovnik dan za dnem čara hišo za hišo.

Tramvaj hiti. Park. Stezice, posute s peskom. Na belocveteči vejici se pozibava ptič. Ves pisan je in poje. Sredi mesta, med ropotom, hruščem

in truščem. Kaj ga briga vse okrog, ko pa je sonce in vse tako lepo. Akademski park. V sredi njega mestna hiša, nizko poslopje, ko da je stražnica.

Že pozvoni spet.

Sprevodnik: Kalimegdan!

Poskačemo iz voz, vsi prešerni. Zavijemo na stezo. Park. Središče Beograda, promenada. Med peskom so razprostrte rjuhe trave, nad katere se sklanjajo veje grmovja in dreves, bog ve, kako jim je ime. Cvetlice. Pa pred vsako božjo travco: Ne stopaj! Ne meči odpadkov! Ne pljuj! Steze, cestice se zavijajo, stopnice navzdol, stopnice navzgor, stoli, da lahko sediš (en dinar te stane) in že smo na peščeni ravnici, obkoljeni od stopnišč, zidov in utrdb.

Iz peska raste mogočna misel, vlita v bron, ogromna sila, da se zbojiš, da se orjaška žena, ki napol kleči na kamnu, v silnem zagonu svoje leve roke, vzpne, da skoči kvišku, da zakriči... Kaj naj zakriči? Strahota in gnev je v njenem licu. Meč drži v roki, da ne veš, ali ga hoče vreči od sebe, ali ga krči v obrambo. Toda obraz gori v grozi. Vojna, vojna, vojna... jokajo oči.

Meštrovíčev duh. Za spomin našega in francoskega prijateljstva. V kamenit podstavek je vložena bronasta podoba naših in francoskih vojakov s puškami v rokah.

Vojna.

Ali moreš iskati ideje, če te delo samo prevzame? Strmiš in nekaj silnega grabi po tvojih čustvih, v srcu odjekne, duh, ki misliš, da v teh časih že spi, se premakne, ves se razlije v tebi, gledaš in vse veš, pa ničesar ne moreš povedati.

Dekleta gledajo. Nekatere molče. Druge se spogledujejo, ko da iščejo odgovora, ki si ga ne znajo dati, čeprav ga vedo.

Tedaj zakliče ena:

— Joj, glejte, glejte!

Vsi smo se ozrli za njeno roko, ki je kazala v nasprotno stran.

Park, kakor, da je raztrgan. Terasa. Stopnice navzdol. Nato pa zid, ki iz njega raste poslopje.

— Glejte!

Po zidu je hodil semintja vojak s puško. Nenadoma se je ustavil, izbočil je prsi in trdó stisnil puško k sebi, živ spomenik.

Kasarna!

Da. Tik parka so stare utrdbe, saj takorekoč park na njih leži. Cvetlice in drevje, ptički in otroci, dekleta in starci, tam gori pa stoji zagorel človek, lep in močan, ko da je čuvar kipa miru.

— Naprej!

Stopnice navzdol. Pot tik ob zidu, da skoro ne vidiš do vrha. Kratki tuneli pod utrdbami. Stopnice kvišku. Zadnja terasa, ko strešna plošča na nebotičniku.

Okrog nas razgrnjen Beograd. Pred nami pa ravnina, ki jo od nas loči Sava, ki se počasi in mrzlo steka v Donavo. Tam na nasprotnem bregu Zemun. Na majhnem hriščku cerkvena. Med valovi parniki. Pod nami pristanišče. Pod nebom slovesno plava štokrlja in se počasi izgublja v ravnino.

Po utrdbi so ostanki strelskih jarkov. Še se vidijo okrogle odprtine, skozi katere so štrlela jeklena usta topov.

Za nami stoji visok gibčen steber, ves bel in svetel. Na njem stoji z eno nogo naprej, ob njej pa ima mendá puško, nag človek, junak. Stoji in gleda čez nas, preko Save in Donave, preko ravnine, koruznih polj, naselj in vasi, jekleno so stisnjene ustnice, vendar mu ne vidiš v obraz. Previsoko je, predaleč in sonce ga pali. Le telo je kakor slavospev moške moči.

Dekleta so si šepetala in se skrivaj spogledavala. Predaleč je, da bi našla več, kakor moško nagoto.

Čudno zgodovino ima ta junak. Stati bi moral v mestu, najbrže na Teraziji, glavni žili beograjskega telesa, pa so se izjavili moralni ljudje, da se nikakor ne spodobi; nagota, dostojnost, morala. To ne gre. Pa so ga spravili pod streho, kjer je dolgo časa bil sam in se skrival moralnim očem. Dá, če bi mu Meštrović napravil vsaj hlače, kakršnekoli, potem že, ampak tako! Končno je le zmagalo vprašanje: čemu toliko stroškov? in tako je romal junak na Kalimegdan. Zato ima najbrže stisnjene ustnice, morda zadržuje smeh. Tako je pač! Naša Muza pa stoji pred cerkvijo in ni zdaj nič hudega, morda zato, ker vsakdo ve, da je to le bron — medtem, ko je Meštrovićev junak živ.

V pristanišču je zapiskal parnik. Tenko je zadeval glas piščali naš sluh. Vsi smo se ozrli tja doli. Nekaj je planilo v naša srca. Mendá je to bilo občutje sproščenosti in svobode, zavriskali smo in zakoprneli, da bi se peljali po Savi.

— V Zemun!

Zahiteli smo navzdol. Tekli smo po stezah in se lovili po hribu, ko da za nas ni nobene zapovedi.

V pristanišču smo se ozrli. Nagi junak je bil kakor majhna figura. Stal in čakal bo bog ve česa — samotar.

Samotar?

Ne.

Na utrdbi je hodil živ, iz mesa in kosti, sem in tja, ena, dve, ena dve . . .

SREČANJE S SVOBODO

Parniku je biló ime Prešeren. Prešeren, po morju barka plava, nezvesta bodi zdrava, prešern, z dvema dimnikoma, pobarvanima z državnimi barvami.

Odpri je usta in že smo se vsuli na krov. Levo: tretji razred, kjer ni strehe proti vročini, kjer je dosti ljudi, desno: kjer posedajo napudrane dame, kavalirji, židje in trgovci. V tretjem razredu so čepeli kar na tleh, pisana družba od vseh vetrov: zagoreli Albanci, črni cigani, ženice v širokih krilih, »šuti, dete moje, sunce žarko«. Mi smo šli na desno stran. Brž smo zasedli klopi. Zazvonilo je. Sneli so mostiček. Zapiskalo je in že se je začel Prešeren odrivati od obale, trgal se je od nje, počasi, da se nam je zdelo, ko da se odmika suha zemlja. Že je svoj obraz obrnil proti Savi navzdol, zaropotalo je v njegovem trebuhu, brizgi vode, peljali smo se.

Takrat se nam je zazdelo, ko da smo na majhni, samostojni državici.

Vitki mornarji so begali mimo nas, a nas niso imeli za mar. Nikdo se ni brigal za nas. Popolnoma prosti smo bili pod nepremičnim obokom neba. Nikjer paragrafa, nikogar, ki bi nam zapovedoval. Smejali smo se, sami nismo vedeli, zakaj, kar tako, kakor da se je smeh sam od sebe izlival iz nas.

Beograd je ležal na naročju svojih holmov, tesno zvezanih med seboj in ves se je prelival v soncu. Nad njim je krožil aeroplan, plesal je in se premetaval, nato pa se je izgubil v daljave. Iz dimnikov se je kadilo kar naravnost v nebo, kakor da mesto zažiga kadilo prirodi za njeno lepoto. Nikakega glasu ni bilo čuti iz mesta. Le šumenje vode in motorjev je prizvanjalo našemu veselju.

Počutili smo se lahke. Vse je izginilo iz nas, kar je bilo težkega. Roke so same od sebe mahale po zraku, oči so se bleščale, kakor da pod milim soncem ni ničesar drugega na svetu kakor naša radost. Na suhem se vsega bojiš. Tam je red. Človeška družba. Zakoni. Saj ne utegneš pogledati v zrak, zaklicati, se veseliti samega sebe. Mirno moraš hoditi po cestah, bodi vesel, bodi žalosten. Vse je trdó, kakor zemlja, ki hodiš po njej.

In kar nenadoma sem skočil kvišku, udaril z dlanmi, zavriskal in zaklical:

— Zapijmo!

Stopili smo si bliže s svojimi radostnimi, rdečimi obrazi in kar odtrgalo se je od nas, ne da bi se menili:

»Slovenec sem —, tako je mati d'jala...«

Sopotniki so prisluhnili. V očeh jim je zagorelo kakor nam. Neki starac se je naslonil na palico, izpod naočnikov je gledal in nekam veselo je mežikal z očmi. Kapitan se je sklonil iz svoje linice in se nasmejal, da je pokazal dve vrsti belih zob.

Tedaj se je zgodilo nekaj nenavadnega. Ne, ne, saj to je vendar razumljivo!

Natakar, srednjevelik človek, z gladko počesanimi lasmi, je nosil pijačo čez krov. Nenadoma pa je obstal, roki sta se mu zatresli, da so kozarci zažvenketali. Brž je položil podstavek na mizo. Oči so se mu razširile in zasvetile, obraz se mu je nabral v prijazne gube in kar na lepem je bil pri nas in vsem po vrsti povedal veselo skrivnost: Jaz sem tudi Slovenec, jaz sem tudi Slovenec! In že je pel z nami.

Vsi, prav vsi, se nam je zdelo, kakor da smo ena sama družina na tem kraju, saj se je še elegantni žid, ki je bil nekaj računal pri mizi, vzdramil in se nasmehnul.

Tudi z druge strani barke se je začulo petje. Peli so otožno svojo pesem o mladcu, ki je prihajal na noč k svoji ljubi, potegne jo k sebi na konja in že bežita po dobri. Pa se udero za njim, puška počí... in ni ga več.

Prešeren je rezal valove, ki so božali oba bregova, nizkega na zemunski, bolj strmega na beograjski strani, in pritrkavali drug ob drugega.

Sonce je žarelo in se razlivalo po vsem nebu, še mrzlo nebo je bilo toplejše in prijaznejše. Brezskrbno smo prepevali, zavedali smo se le enega: da smo živi, da se veselimo vsega, kar je okrog nas in samih sebe, da smo del svobodnega večnega življenja...

Beograd se je odmikal. Že smo se bližali drugi strani. Poslopja. Restavracije. Ceste na bregu. Tam nekje v sredi mesta visoko napeta vrv čez ulico, akrobat je hodil po njej, na dimnikih štorclje...

Zemun.

Na obali je stal stražnik.

PISAN DAN

Nedelja zjutraj.

Sonce je sijalo z vso močjo v sobo. Okno je bilo odprto. Vendar je bilo skoro mirno zunaj. Le piskanje parnikov in tiho mrmanje bežečih avtomobilov sem čul.

Vstal sem.

Zdelo se mi je, ko da mi nekaj manjka. Oziral sem se okrog po sobi, na spečega Davida, ki je menda pravkar prišel iz javne hiše v Zemunu in zaspal ko ubit, na omare in okno — in kar nenadoma sem spoznal: zvonjenja ni. Tistega jutranjega zvonjenja, ki sem ga vajen od prvega dneva svojega življenja, ni. Nekam mrtvo je vse to. Nekam poslovno. Kakšna nedelja?

Odhitel sem.

Cesta, kakor po navadi. Pred gostilnami na tlaku mize. Gostje. Čašice žganja. Črna kava.

Nasproti mi je prišla gruča žena. Vse so bile oblečene v svojih domačih, srbskih oblekah. Kratka, široka krila, nagubana v sto in sto gub, pisane bluže s svetlimi gumbi, rute na glavi, vse rdeče, belo in modro. Opanke. Debele, pisane nogavice. Šle so in se glasno razgovarjale med seboj, okoličanke. Ena je nesla dete. Še to je bilo v narodni noši, kakor ostale. Smejalo se je in božalo mater po obrazu. Pri nas je noša za parado in narodne veselice, ne nosi jih ljudstvo, ampak mestne dame.

V neko dvorišče so neprestano hodili ljudje. Šel sem še jaz. Drug za drugim so izginjali za vrati nizkega poslopja. Vstopim.

Cerkev.

Preprost oltar matere božje. Mašnik v zlatem plašču. Katoliška maša. Zdelo se mi je, da sem doma v Borovnici, tako prevzame tudi mlačnega kristjana mladosten spomin v tujem mestu. Vrata so se venomer odpirala. Roka za roko je segala v škropilnik. Vročina. Vzduh. Majhen prostor, ljudi pa toliko! Zunaj ropoče tramvaj.

Odšel sem, ne da bi čakal konca.

»Boza!«

»Boza!! Boza!!!«

Možiček s turško čepico na glavi peha voziček, na katerem stoji kozarec z rumeno pijačo. Na vogalu sedi truma raztrganih ljudi, ki venomer kričijo, čistilci čevljev. Ciganka pride nasproti, pobira ostanke cigaret in prosí. Po sredi ceste se pripelje dolga vrsta avtomobilov, vsi v vencih in cvetju. Poroka. Možje v širokih hlačah, ki se v gležnjih zožujejo, hite na delo. Pisane zaplate se svetijo v soncu.

Obstal sem pred mogočnim poslopjem. Siva kupola sega v nebo. Palača iz klesanega kamena. Toda v oknih ni šip, prazno zevajo in se dolgočasijo ob cesti.

— Kaj je to?

— To? — Šofer si prižge cigareto in malomarno ugasne žveplenko.

— To je parlament!

Tramvaj pridirja. Škropilni voz vozi s seboj. Cesta se poti od vode, ki sproti izhlapeva. Solnce jadra po nebu in čimdalje bolj greje.

Popoldne smo se namenili na Topčider, kjer je park za oddih meščanov. Pol ure se voziš tja. Preden smo sedli na tramvaj, smo doživeli dokaj čudno stvar.

Stali smo v eni glavnih ulic in radovedno motrili, kdaj pride voz s pravo številko, ko se nenadoma od nekod primuzne šibák človek, ne star in ne mlad, ves razoran okrog ust z drobnimi gubicami, ki dajo slutiti, da je mož dosti živel. Bil je plešast. Ustavil se je pred nami, se priklonil in nasmehnil (imel je vse zobe zlate), potem pa je dejal:

— Dovolite, jaz sem ta in ta ... (ime je kar pomečkal), sem tajnik, sekretar, prosim, moram iti z vami — — in že se je zrinil med dekleta, katerim je pravil, da je profesor.

Začuden sem pogledal za njim. Pa je tisti trenutek priropotal voz, vzpeli smo se in že smo naglo hiteli navzdol in potem po ravnem proti Topčideru.

Palaca pri palači. Naglo izginjajo ena za drugo. Toliko, da čitaš napise: Ministrstvo vojske ..., trgovine ..., šume ..., pa že zavozimo med tovarne, nizke hiše, barake. Sava počasi giblje na sebi tovarne čolne, po cesti se peha drobilni stroj, ki gladi novo avtomobilsko cesto na Topčider. Tramvaj beži. Hišice izginjajo. Drevje. Hrib. Šetalci. Jasno nebo. Rav-nina. Grički. Seno, nad katerim vroče vtrepetava zrak.

Gospodična, ki je vodila ta izlet, me je nenadoma poklicala in mi šepnila:

— Kdo je ta človek?

Vzdramil sem se in se obrnil:

— Kateri človek?

— Tisti z zlatimi zobmi. Meni je dejal, da je blagajnik ne vem kakšne banke.

Vstal sem.

Toda mož se je nahajal v drugem vagonu, le toliko sem videl, da je tebi nič, meni nič, prijel neko naše dekle za roko, ona pa je preplašeno gledala okrog sebe in si ni vedela pomagati. Preboječi smo Slovenci. Kaj ne bi bili! Saj šele sedaj polagoma iztresamo iz sebe prirojeno nam in v tisočih letih privzgojeno hlapčevstvo in mevžavost in izpreminjamo svoj narodni značaj v drugega, pravega, človeško slovenskega.

Sprevodnik: Topčider!

Jaz: Izstopimo!

Mož z zlatimi zobmi: Ne, ne, dalje!

To je zavpil in dopovedal ter mahal z rokami takó, da res nismo izstopili in smo se peljali prav do konca pod obrastli hrib Kutnjak.

Tam je takoj skočil pred nas sekretar, tajnik, profesor ali blagajnik, kar je pač bil, ves vesel je govoril in podpiral svoje besede z živahnimi kretnjami:

— Pa, hajdimo v šumo, na Kutnjak! V šumo! V šumo!

In že je skakal okrog, prijemal to ali ono za roko in spraševal: ali vam ni slabo, ali vam ni vroče, in bogve, kaj bi še počenjal, ko ne bi gospodična zbrala vseh svojih moči, zamahnila s sončnikom po zraku in slovesno zatrdila:

— Idi sam v šumo!

Mož je za trenutek ostrmel, toda ni odnehal. Na dolgo in široko je govoril o prelepih drevesih, o hladu, o razgledu in ne vem še o čem. Tisti trenutek pa sem na cesti opazil orožnika. Za šalo sem polglasno poklical:

— Žándar!

Orožnik ni slišal. Pač pa je dobro čul to naš mož. V hipu se je obrnil, obstal, poskočil in v trenutku je že zdrsnil v jarek ob cesti, se skrnil pod most, takoj zlezel na drugi strani ven in že ga ni bilo. Ko da se je udril v zemljo, je izginil med drevesi.

Na Topčider smo šli peš. V restavraciji smo posedli, prisluškovali jazzgodbi in rahlemu tresenju listov na drevju. Ko pa smo plačali, nam je natakár resno svetoval:

— Sedaj pa lahko greste, da bodo drugi prišli!

In res smo šli.

PRIJAZNI HOTELIR

Na kioskih so v soncu mežikali rumeni plakati. Črne črke so bodle oči in so klicale:

Koncert — Koncert — Koncert

— kraljeva garda — vrt s streho — restavracija — — —

Čas smo imeli in kam naj gre človek zvečer? Ves dan vročina, proti večeru pa je, kakor da hoče hribček Beograda zaspati: zavije se v tenko plast svežine, iz pljuč Save in Donave rasto hlapovi, ljudje hite na ceste, na vrtove, v parke... Res, šele ko sonce zaspi, začne človek dihati od srca.

Vrt (tako se imenuje prostrano dvorišče, preko katerega si segajo v roke železne, upognjene palice, najbrž za streho v dežju pripravljene) je bil prostran. Droben rdečkast pesek je bil posut po tleh, kakor preproga mehak. Miza pri mizi. Spredaj velik, lesen oder, ozaljšan s suhim cvetjem. Na njem stoli in godala: vijoline, vijole, trobente, harfa. Luč pri luči. Morje umetne svetlobe. Povsod ljudje.

»Ražnjiči!«

»Čevabčiči!«

»Odojak!«

Pivo, pivo, pivo.

Nam so postavili pet miz, posedli smo, mordá celó nerodno, bog ve, kako se človek vede, če se ne počuti domače.

Polizan natakár je hodil okrog nas, nam nosil, se klanjal in pripogibal in ničesar ni rekel.

Mi smo se pritajeno razgovarjali, čakali in ugibali, kdaj se začne, ko je nenadoma ugasnila luč.

Tema.

Nad nami nočno nebo. V njem zvezda pri zvezdi. Mimo nas hite črne postave. Njihove roke nosijo brizgaljke. S temi segajo pod mize. Brizgajo, brizgajo, da se dela megla. Duh po petroleju.

Boj proti komarjem!

Na sosednji strehi preganja maček mačka. Lovita se, vreščita in pihata. Luč.

Nekaj težkega pada na pljuča. V zraku pa brenči. Napad. Komarji. Navajeni so preganjanja. Ne boje se. Sila rodi protisilo. Praskamo se po nogah.

Godba.

Nekoliko sključen, sivolas polkovnik mirno potolče s paličico, zamahne... že se zlije v nas tenka pesem murnov po poljih, hribočki rasto pred nami, cerkvice in vasi, petje fantov na vasi, slišimo cingljanje procesij, drsenje vetrov, krike groma, vse zaživi v nas.

Usta obmolknejo. Oči motno gledajo na oder, ne vidijo nič... le pred njimi rasto slike za sliko, ki jih ustvarja glasba. Saj res: ali je to življenje, da sediš in poslušáš, ali je življenje ono, kar pri poslušanju živi pred teboj?

Konec.

Dlani tolčejo ob dlani.

Pri sosednji mizi kriči mlad človek nad natakarja, češ pečenka je trda, piva, da ni od nikoder. Natakar zardeva, prestopa z noge na nogo in sam ne ve, kaj bi napravil. —

Čas je hitel.

Plačali smo in se napotili proti izhodu. Tam smo skoro omamljeni obstali: godba je spet začela. Toda že smo čuli zunaj tramvaj, piske avtomobilov, korake, življenje mesta in smo odhajali.

Tik pri vratih pa me je nekdo potegnil za suknjič. Obstal sem in se obrnil. Ogromen človek je stal za menoj, debel, visok, s širokimi rameni. Črne oči, temni, pristriženi brki. Mrko je gledal vame, nato pa zavpil:

— Ali veste, da ste zasedli pet miz?

Zastrmel sem, sam nisem vedel, čemu in kaj, pa sem dejal:

— Smo!

Tedaj pa plane njemu kri v obraz, smešno je zakrilil z rokami po zraku in zaklical:

— Zakaj niste večerjali?

Nisem vedel, kaj mu je, kar gledal sem ga in se bal, da ga je pičil komar. On pa:

— Ali veste, da imam škodo! Pet miz zasedenih, pa nič večerje. — —

Mislil sem si: morda mu poneha napad, če mu razložim, pa sem povedal, da smo na izletu, od daleč smo prišli, pa tako in tako, da smo večerjali drugje, pa da smo hoteli slišati kraljevo gardo itd., on pa me ni poslušal, temveč me je kriče prekinil:

— Kaj me to briga! Zasedli ste pet miz! Ali veste, kakšno škodo imam?

Ni mi kazalo drugega, kakor da sem se obrnil in šel. Pa še na cesto sem slišal, kako se huduje in kako zaničljivo vpije za menoj:

— Res, pet miz, hvala lepa, hvala lepa!
Zunaj pa je bil prelep večer. Ljudje so hodili semintja in se razgovarjali, šli smo vmes in bilo nam je, ko da ni bilo nič.

VEČNE LUČKE

Ponočni brzovlak nas je sprejel.
Peron je bil razsvetljen. Ljudje so tekali semintja. Kmalu je prišla minuta.

Zbogom, Beograd!

Vlak je zdrsel po tiru, čez most, ki ga nismo videli, ki ga nismo gledali, kajti naše oči so strmele v pravljično mesto.

Po vsem obzorju so gorele lučke, lučke Beograda. Iz teme so se svetile kakor majhne sveče, semtertja zamežiknile in spet zagorele, ko da skratje hodijo z laternicami. Iz njih so se dvigale temne silhuete palač, kakor postave duhov, ki se sklanjajo med grobove. Kamor je seglo oko, lučka pri lučki, nad njimi pa obok neba, kot z zvezdami posut prt.

Gledal sem preko Save, v kateri so cvetele zvezdice in se zibale v naročju valov, na mesto, ki ga ni bilo videti, na svečke-lučke, ki so žarele v temi, in kar nenadoma mi je bilo kakor da gledam na naša pokojišča ob Vernih dušah.

Lučka pri lučki. Vse migeta in drhti. V ozadju se temno dviga Krist, razpet na drevo.

Meštrovičev junak se spenja iz teme. Lučke pa gore okrog njega, kakor za spomin na tisoče onih, ki so tu pustili svoje življenje.

Vlak je drvel.

Beograd je ugašal.

Že ga ni bilo več.

V nas je vzrastlo hrepenje po domu, po naši lepi slovenski zemlji...

Z A P I S K I

PETER PAJK

CHARLIEJA CHAPLINA NOVI FILM

Največji filmski dogodek tega leta je vsekakor film, ki smo ga maja videli tudi v Ljubljani: *Chaplinov* novi film »City lights« — »Luči velemestak«. Kot vselej je Chaplin tudi to »filmsko pantomimo« sam spisal, zrežiral, igral glavno vlogo in celo uglasbil. Zato spada vsako Chaplinovo delo med tiste silno redke filmske igre, ki nas zadovolje kot zaokrožena celota.

V novem filmu nastopa Charlie Chaplin seveda spet s svojo znano klasično zunanostjo, kot potepuh. Nova oseba pa je milijonar, ki je najboljši Charlijev prijatelj, kadar je pijan, toda ko se strezni, ne spozna več potepuha in je zatorej njegov zaščitnik in preganjavec obnemem. Glavna novost filma »City lights« pa je naslednja. Deklica je

slepa, in tako se lahko zgodi, kar se sicer ne bi zlepa zgodilo: deklica ljubi Chaplina — dokler seveda ne spregleda. (Spregleda pa le po pote-puhovi požrtvovalnosti). Prvič smo topot videli Charlieja, da ga osrečuje uslišana ljubezen. Radi denarja, ki mu ga je poklonil pijani milijonar in ki ga on pokloni slepi deklici, pride potepuh po nedolžnem v ječo. Ko pride iz ječe, sreča spet deklico, ki je ta čas po njegovi zaslugi spregledala. Toda vse drugačnega si je ta predstavljala svojega viteza... Chaplin je komik, toda kot pri vseh velikih komikih se ta komika približuje robu tragičnega, ne da bi prenehala biti komika. Zdi se, ko da sta komika in tragika le dve različni obliki ene same globoke človeške vsebine. Konec tega filma je vse prej kot komičen. V svojem trubadurstvu ne postane Chaplin nikoli preveč burkast. A tudi nasprotni nevarnosti uide: nikdar ne postane sentimental, in ravno o pravem času pade lonec s cveticami z vsem truščem z okna... Pred nami zraste svet nasilno izpremenjenih sorazmerij, svet žive, toda groteskno preustvarjene resničnosti, kjer se popolnoma predamo bistvenosti in očarljivosti umet-niškega prikaza.

*

O filmu je napisal filmski kritik *Arnold Hoellriegel* knjižico, ki odpira zanimiv pogled v Chaplinovo osebnost in umetniško delo: »*Lichter der Großstadt*. Der Film vom Strolch Charlie, dem Millionär und dem blinden Mädchen« (Leipzig-Wien, E. P. Tal & Co. Verlag, 80 str. s 27 slikami). Hoellriegel se je seznanil s Chaplinom spomladi 1928 v Hollywoodu, kjer se je mudil kot posebni dopisnik »Berliner Tageblatta«. Letos je 27. februarja prisostvoval londonski premijeri filma »City lights« in nato napisal pričujočo knjižico. Delo je sestavljeno naglo, reportersko, skoraj bi rekel površno, a je doživeto in polno psiholoških in umetniških opozoritev. Knjižico, ki stane broširana le RM 1,—, priporočim vsakomur, ki se zanima za velikega filmskega genija in za filmsko umetnost sploh, za njeno svojevrstno ozračje in za probleme njenega ustvarjanja.

Chaplin je delal film tri leta in ko ga je Hoellriegel obiskal, so nastajali šele prvi obrisi. Ta čas si je kino osvojil zvočni film; Chaplin se mu med vsemi velikimi filmskimi možmi edini ni vdal. Toda ves čas ga je obvladovala misel nanj in iz tega se da razložiti večina sprememb, ki jih je Chaplin izvršil na filmu.

Najkorenteje se je izpremenil začetek filma. Hoellriegel pripoveduje, da je Chaplina spomladi 1928 navdajala misel, da bi se lotil vseskoz resnega filma — o Napoleonu. Še prej je pa hotel »brž« zasukati drugi film, komičen kakršni so prejšnji, namreč »City lights«. Vendar je hotel prav v tem filmu napraviti poskus, nekako pripravo in prehod za veliki film o Napoleonu. Prepričati je hotel, da ne izgubi svoje popularnosti, ako ne nastopi kot groteskno tragični Chaplin. Film bi se moral začeti popolnoma drugače kot se zdaj v resnici začinja. Chaplin bi nastopil kot operetni princ v krasni gardni uniformi pred naklonjeno mu lepo operetno kraljico. Že bi začutil njen poljub na licu — tedaj bi se seveda borni vagabund Chaplin prebudil iz sanj in bi bil ubog in smešen... Toda od tedaj so minila tri leta, razmahnil se je zvočni film in namestu da bi napravil iz začetka predhodno študijo za Napoleonov film, je napravil uspešno parodijo na tonfilm.

Tako se Chaplinov film sedaj začinja s slovesnim odkritjem spomenika, kakršna se često vidijo v tedenskih filmskih pregledih. Togo stojte

slavnostni govorniki in iz ust jim prihajajo neblagglasni zvoki: »Blablabla, blabla — —«. Nato se spomenik odgrne in v marmorni skupini blaženo spi na eni izmed soh — Chaplin. Prebudi se in ob zvokih narodne himne obvisi na meču druge sohe, ki se mu predre skozi zadnjo plat hlač... Hoellriegel priznava učinkovitost in umestnost tega začetka, vendar obžaluje: »Kakor je vreden občudovanja, kakor je bajno temperamenten in vesel novi prvi akt filma, mi je vendarle precej žal, da ni sna, s katerim je Chaplin prvotno nameraval začeti. Ta novi film, kjer vidimo vagabunda, da nežno poljublja roko slepe beraške deklice ali da melanholično trga cvetlici liste, ima naskrivaj te romantične sanje v sebi; sanje so skrivni ključ do te zgodbe, ključ, ki je sedaj izgubljen.

Smešni in razžalosteni vagabund v tem filmskem delu je nekdo, ki ponoči sanja o prestolujočih kraljicah, — in ki samega sebe vidi romantičnega in lepega, lepega kot vitki mladi Bonaparte, ki ga je Canova upodobil kot grškega boga. Bonaparte, ki bi utegnil biti nekoliko podoben resničnemu in zasebnemu Chaplinu.

Če bi spoznali drzne sanje tega vagabunda, tedaj bi njegovo res viteško nagodo s slepo deklico še boljše umeli za to, kar je: groteskno stilizirana pravljica romantika.

Toda nenavadno dovtipen napad na modo zvočnega filma bi se tedaj moral umakniti. In Charlie je mislil ves čas na zvočni film, ko je ustvarjal najpomembnejši nemi film teh let.«

Tehtno razglablja Hoellriegel o vsebini in o posameznih značajih in prizorih filma. Kaže na Chaplinovo »stoodstotno« evropstvo. Chaplinu za scenerijo filma ni kdovekaj. Toda Velemesto je bilo po njegovi zamisli London (prizori ob vrtni ograji, breg reke, kjer se je hotel milijonar utopiti), vendar se je moral ozirati na ameriško občinstvo, ki je zanj, žal, še zmeraj važnejše.

Posebej opozarja Hoellriegel: »Zame je najlepši prizor v filmu (ako izvzamem zadnjih nekaj metrov) tam, kjer sedi Chaplin, katerega je deklica že sprejela za svojega pristrčnega prijatelja, ves blažen poleg nje in drži klopčič volne, ki ga hoče deklica naviti. Toda ubožica ne navije tega klopčiča, marveč ujame nit, ki štrli iz Chaplinovega telovnika (ali morda je sweater?) in on ne izpregovori besedice, marveč potrpežljivo sedi, in ona vleče in vleče to nit, ki prihaja takorekoč iz Chaplinovega srca, dokler vsega Chaplinovega srca in vsega njegovega trikota ne ovije krog prsta. — — To je, na poseben način tega novega trubadurja, eden izmed velikih ljubavnih prizorov svetovne literature. ... Rostandov Cyrano, skrit v temi in snubeč romantično ljubljeno, daje edino epizodo, ki je tej kos. Kot mora Cyrano (z grotesknim nosom) snubiti nekomu drugemu, tako snubi filmski potepuh Charlie, čeprav ne v jambih, nekomu drugemu za ljubezen te deklice. Oni drugi je lepi in bogati kavalir, katerega Chaplin privabi domišljiji slepe deklice, plemeniti tujec, ki se vozi v milijonarskih avtomobilih in ki lahko podarja tisočdolarske bankovce.«

Presenetljive vzporedbe postavlja Hoellriegel v poglavju »Zadnja pravljica«. V dobi nove stvarnosti sta nam ostali zlasti dve vrsti stori: živalske basni Micky-miške in človeške basni Charlie Chaplina. Med obema obstoji več podobnosti in medsebojnosti, kot bi sprva domnevali. Chaplin je edini filmski umetnik, ki ima v sebi toliko muzike, da bi se mogel znajti v čudovitem pravljicnem kraljestvu Micky-mišk. Saj je tudi na zunaj strogo stiliziran; iz svojega telesa napravi vselej karikaturno umetnino.

na platnu se zdi — to je največja pohvala — vselej bolj narisane kot fotografirane. Tudi njegove snovi so sorodne modernemu Ezopu.

Hoellriegel opozarja dalje na sorodnost med Charlesom Dickensom in Charlesom Chaplinom. Razlikuje ju Chaplinovo clownstvo. »Clown (opaziti je, da sta beseda in pojem praangleška) je že pri Shakespeareju stilizirani predstavnik angleške ljudske množice. Prihaja s kmetov, kot Pavliha je prvotno kmet. V navihano robatem vedenju ni težko spoznati starega britanskega pogankega boga Pucka. Puck, ki je iz gozdov in močvirij, iz kmetiške ljudske pripovedke ušel v londonska predmestja, Puck v eni izmed svojih nešteti preobrazb, toda stari Puck, zločest in dobrotljiv, muhast in neukrotljiv, okrut in mil kot ljudstvo, to je ves Chaplin. Ne pripoveduje pravljic, sam je pravljica.«

*

Že sem bil završil te »Zapiske«, ko sem bral, da se bo prihodji Chaplinov film imenoval »London, roman velikega mesta«. Iz poročila ni mogoče sklepati, je li to le hipen namen ali pa že trden načrt. Chaplin izvira iz Londona; po vsem, kar vemo o njem, nas domnevni naslov novega filma ne začudi preveč; saj je tudi z »Lučmi velemesta« mišljen bolj London kot Newyork. Značilno pa je, da se Chaplin vse bolj oklepa velemestnih motivov.

SPOZNAVAJTE DOBO...

Gledališki kritik Alfred Kerr je imel v berlinskem radiu predavanje z naslovom »Spoznajte svojo dobo...« Iz tega tehtnega predavanja navajam v naslednjem nekaj značilnih mest.

*

Kdor to pomlad pogleda sedanost (in hoče biti pošten), ta danes ne more prezreti znakov majave nravnosti.

*

Zmeda je povsod. Ne najmanj v Bologni; kjer se je nekdo predrznil do neizrekljive gnusnosti in je enega izmed največjih orkestrskih vodij vseh dob, Toscaninija, udaril v lice... s svojo nečedno taco.

Napol slepega moža — ki doma z lupo trudoma razgoneti partiture; si jih tako vtisne v spomin; jih nato na pamet dirigira. (In kako dirigira!) Mož je svetovno čudo.

Njega, ki bo imel kmalu sedemdeset let, sune neki fantalin naravnost v milostno obličje. Je li svet, ki take metode... ne odobrava, ampak sploh trpi — je li ta svet še docela upošteven?

*

Treba bi bilo izvedeti ime tega cepca; da bi ga ošibali, v vseh omikanih deželah obljudene zemlje. Neko visoko slavo svoje dežele je brez časti prekršil; samega sebe oskrnil; svojo deželo oskrnil.

Najprisrčnejša želja: da bi ga strela zadela, na najlepši praznik, že čisto zgodaj; takole krog devetih.

Le še ni tako daleč, da ne bi smeli, ako pripada nepridiprav tudi politični stranki, reči, kakšen nepridiprav, kakšen odvraten nepridiprav je.

*

Hruška svetá se mehča in mehča vsak dan. Toda to je prehodno stanje. Kdor zavrača neumno surovost vojne; komur so starejše nasilne metode vse skupaj preživele: le-ta se bo vprašal tako: »Ni li se mogel osvobojeni španski narod, ako se želi odvrniti od katolicizma, domisliti boljše poti, kakor da požge poldrugi ducat samostanov?« To ne kaže o veliki prebujenosti. Koliko zakladov duhovnega značaja je pač uničenih. Koliko umetnosti.

Kar niso storili sovjetski Rusi (ti so kot v muzeju očuvali umetnino, v katere religijozno vsebino niso verovali) ... Čemur je prizanesel boljševik, to so barbarsko uničili nemoderni španski diletantje revolucije.

Da, kdor obsoja vojno, mora obsojati tudi to prostaštvo. Ali—ali.

*

Živimo v vmesni dobi. V dobi odmora. V prehodni dobi nazadovanja. V dobi duhovnega zanesenjaštva (več zanesenosti kot duha).

Le tako si lahko razložimo, da poraja doba tudi spise, ki so fanatično nasprotje vsega zanesenjaštva. Spise skrajno stvarnega klobasanja ... ki po drugi strani dražijo (saj taka nasprotja cveto v vsaki svetovni krizi.)

*

Pri nas izhajajo spisi (še preden se začno tiskati, so namenjeni poginu) z oblačnimi, nevrasteničnimi, srditimi naslovi.

Vsak tretji človek je zdravnik časovnih tokov — ki hoče pomoči, ozdraviti, nasvetovati, rešiti.

*

Tudi na področju drame. Poveličevanja, ki so naravnost apokaliptična. Tu je pravi »preporod tragedije«. Dokončna rešitev in odrešitev. Še nikdar kaj podobnega. Ključ do sedanjosti in bodočnosti je tu najmanjša stvar.

*

Na drugi strani ono nasprotje. Protivna knjiga; ki se zdi takorekoč srdito trezna ...

*

Spoznajte dobo ...

Nasvet mlademu dekletu, dvaindvajsetletnemu, meni neznanemu, po imenu Ilse:

Bodite, neznana Ilse, v stoletni vojni, ob katere začetku stojimo, no tranje utrjen človek.

Mislite sicer na splošnost ... toda mislite tudi nase.

Spravite, Ilse, pet čvrstih dečkov na svet ... ki naj tudi pomagajo: da pride ta parnik, ki se imenuje »Danes«, iz neznosnega vrtinca.

Ne delajte samo: ampak razširjajte (če znate, saj jaz ne vem) ugodje ... z lepoto.

Pomoč z lepoto je enako visoko ceniti kot delo. (Morda više, ker je redkejša.) Vsekakor je to frivolno stališče; zavrženo stališče; toda kdor se ga drži, ga mora dostojno izpovedovati. Jaz sem zavržen in se ga držim.

*

Lepota, Ilse, je pol rešitve. (Cele, proti smrti, vendar ni.)

*

Če pa ne morete počakati vseh sto let: tedaj si vzemite včasih nekoliko počitka ... in govorite (obdaja vas pet dečkov):

»Pridem, ne vem odkod; grem, ne vem, kam — kako to, da sem tako vesela?«

*

Lahko noč; neznana Ilse.

RISBA V KNJIGI

Nemški risar in ilustrator Franz Taussig je nedavno zapisal nekaj uspešnih misli o ilustriranju knjig.

»Ilustrirati se pravi: natančno in neposredno pogoditi ozračje, zvočno višino pesnitve v najnežnejši igri luči in senc. To je prevod, ki preloži smisel in vsebino, blesk in čar besede v nazorno predstavo slike. Najviše jo označujejo domišljija in inteligenca in krepost v skromnosti, mirnost posnemanja, ki še enkrat sledi fazam pesnitve, jim odmeri težo in pregleda red celote.

Ta pogosto zasramovana umetnost v najvišji meri odtehtava, izloča, izsleduje. Odtehtava, kateri položaj je dovolj važen in v okviru celote dovolj dvignjen, da se z upodobitvijo še enkrat podčrta in poudari; izloča vse prizore, ki jih besedilo morda zelo odločilno obravnava, ki pa niso upodobljivi ali ki bi prav z upodobitvijo izgubili dojmljivo enkratno mikavnost literarnega izraza; izsleduje pesniške prvine, kjer morata jezik in beseda le naznačiti ali kjer bi očrt celote, kompozicija z obsežnim opisom izgubila lepa sorazmerja in kjer skopa, z enim pogledom izmerljiva umetnostna sredstva risbe svežeje in prodirneje posredujejo predstavo.

Napačno bi razumel ilustracijo, kdor bi jo omejil in preizkušal po tem, kako natančno se ujema z besedilom. Popolnoma nevažno je, ako najdeš v risbi še enkrat opisano uniformo junaka, nos ljubice ali vrt pri vili. To zbuja v nas čuvstvo utrujenosti in dolgočasje, ki ga pri vsaki slabi ilustraciji tako močno občutimo, da nam zagreni najboljše besedilo. Ilustrator ne sme biti suženj, ampak bodi brat pesnikov; na en ton ubrana, igrata na dve glasbili isto melodijo in kot pri muziki nastane prav iz harmoničnega nasprotnega gibanja, iz nekega kontrasta glasov temna rotitev, skrivnostni čar, ki nas opaja.«

Onim, ki mislijo, da so slike le nepotreben privešek, odgovarja: »Mi ilustratorji menimo, da naše risbe ne pomenijo le lep in vsiljiv okras, da ne živijo le malenkostno in bojzljivo od milosti literarne snovi, marveč jih občutimo kot kontrapunktično spremljevalno glasbo, ki igra na temo pesnika. Rojene iz polnote čutne predstave prejmejo življenje in upravičenost z bogastvom variacij, ki je zraslo iz doživetja pesnitve.«

Ako podajam Taussigova izvajanja, se seveda zavedam, da se je smisel za zunanje lice knjige zlasti zadnji čas med Slovenci dvignil kot še nikdar, in prav za prav se nam drugje ni več treba bogve kaj učiti, saj se zlahka merimo s tujino. Ilustrirana dela so — predvsem iz finančnih razlogov — redkejša, toda tudi v tem oziru lahko kaj pokažemo.

OSEBNOST JEZUSA KRISTUSA

Kmalu bo minulo sto let, odkar je l. 1835 David Strauß v svoji knjigi »Življenje Jezusovo« (Das Leben Jesu) evangelijem odrekal zgodovinski značaj in jih proglasil za bajke. Straußovo stališče je v glavnem že zdavnaj premagano. Dalo pa je njegovo delo pobudo za zgodovinsko-kritično obdelavo versko-filozofskih problemov in to ni majhna zasluga. V sto letih se je nabralo ogromno znanstvenega gradiva. Zlasti zadnja desetletja se vse jasneje oblikujejo predstave o Kristusovi osebnosti.

Znanstvena raziskovanja te vrste zaslužijo najživejše zanimanje, dasi jih more le malokdo zasledovati v vsej razprostranjenosti. V naslednjih vrsticah hočem opozoriti na najvažnejše novejšje znanstvene spise o Kristusu. Opiram se na izvajanja, s katerimi je na veliki petek v »Vossische Zeitung« te spise pretresal profesor filozofije na tübingenski univerzi Tr. K. Oesterreich. Omembe vredne so Oesterreichove besede: »Simptomatično je za položaj sedanjega znanstvenega izsledovanja, ako se čuti stvarno primorano, da iz čisto zgodovinskih ozirov krene spet na konservativnejša pota.«

Podatke zadnjih desetletij je v celoti prikazal nordijski učenjak Ditlef Nielsen v izvrstni knjigi »Zgodovinski Jezus« (Der geschichtliche Jesus, Meyer und Jessen, München.) Knjiga nudi na malo straneh najboljši celotni pregled novejših raziskavanj. Njeno vrednost povečuje gradivo v slikah, ki podajajo vse novejšje najdbe. »Zgodovinski Jezus« se tu javlja sicer kot človek najvišje notranje cene, a je v nasprotju s cerkvenim izročilom vseskozi človeško pojmovan. »Čudeži Novega zakona,« pravi Nielsen, »nimajo nič skupnega z zgodovino, ampak so le okras zgodbe, kakršnega je zahtevala doba.« Knjiga torej podaja uspeh racionalistično-historičnega obdobja.

Odmik od te linije se že kaže v novi knjigi »Mysterium Christi«, ki jo je spisalo dvanajst nemških in angleških teologov. V Kittelovem sestavku »Historični Kristus« (Der historische Christus), ki je vse-skozi objektivna, dobiva Jezusov lik spet nadčloveške poteze. Kaže se, da je napačna misel, da bi imel Jezus tem manj nadpovprečnih potez, čim starejše plasti izročila dožene filološka analiza besedila.

Največjo pozornost pa zaslužita dve deli popolnoma nasprotujočih si smeri. Oba avtorja sta laika, neteologa.

Zasebni učenjak baron Edelsheim je že več let v Thüringenu pripravljal in letos objavil delo, ki velja za najmodernejšo knjigo o Kristusu: »Das Evangelion nach Markos« (Leipzig, Ed. Pfeiffer). Avtor je pritegnil dognanja moderne jezikovne vede in moderne psihologije. Naučil se je Kristusovih jezikov, uporabil zvočno analizo profesorja Sieversa ter se poglobil v moderno psihopatologijo (veda o bolezenskih pojavih človeške duševnosti) in celo v parapsihologijo (vedo o okultnih, z naravnimi zakoni nerazložljivih pojavih v človeški duševnosti). Na tej široki osnovi se je lotil razčlemba Markovega evangelija, ki velja za najstarejšega, in jo usmeril v psihološko izdelavo. Baron Edelsheim je prvi, ki povprašuje o pristnosti izročila s psiholoških vidikov. Poznavanje psihologije mu sploh nudi pripomočke, kakršnih so doslej premalo upoštevali. Zgodba o krstu in o izkušnji dokazuje zdaj o takozvanih »kom-

pleksih« v Jezusu in o neki razcepitvi zavesti. Pomembne so besede barona Edelsheima: »Pri tako izredni osebnosti, kakršna je Jezusova, lahko domnevamo ne le o najvišje razvitih normalnih, ampak tudi o stopnjevanih nadnormalnih funkcijah.«

Knjiga je prav zategadelj tako izvrstna: uporablja brezobzirno vse psihopatološke izraze in vendar obvaruje spoštljivost do tega največjega lika zgodovine. Drugi, ki so skušali priti do Kristusove osebnosti s podobnimi sredstvi, so pristopali k njemu kot k vsakemu človeku. Baron Edelsheim se pa zaveda razdalje. Zanimivo je, kako rešuje problem vstajenja (kar stori brez parapsihologije), vnebohoda itd.

V rezkem nasprotju do Edelsheimove podobe Kristusa pa stoji delo klasičnega filologa Roberta Eislerja »Jesus basileus ou basileusa« (Wintersche Universitätsbuchhandlung, Heidelberg). Knjiga je popolnoma racijonalistična, preveva jo trd realizem. Podobne knjige morda sploh ni bilo izza Strauša. Eisler uporablja gradivo, ki je znano deloma že nekoliko desetletij. Toda doslej ni še nihče spoznal njegove važnosti. Uporabil ga je šele Eisler. Storil je to zelo smelo in brezobzirno.

Gre za naslednje: judovski zgodovinar Josephus nekolikokrat omenja Jezusa. Zgodovinski raziskovalci so doslej iz skrajne previdnosti menili, da so ta mesta poznejši krščanski dostavki. Jezusovo delovanje se je zdelo zgodovinski znanosti epizoda, ki je preneznatna, da bi se mogla omenjati v velikem političnem zgodovinopisju. (Toda saj ga omenja celo Tacitus!) A sedaj je Eisler po postopku nemško-ruskega teologa Berendtsa dokazal, da so v starih Jožefovih rokopisih, tako n. pr. v nekem romunskem prevodu, mesta o Jezusu še obširnejša. Besedilo pa je tako, da si ga niso mogli izmisliti kristjani. Nadalje je Eisler dokazal, da je bila krščanska cenzura izredno stroga, da je brezobzirno črtala in da je nalagala najhujše kazni, ako je kdo imel prepovedane tekste. Mesta o Kristusu so torej pristna, in sicer prav tam, kjer so najobsežnejša.

Kar iz tega sledi, je zelo daljnosežno. Tedaj se namreč potrdi neko staro sporočilo, da je bil Jezus nezatne, grbaste postave. Dalje se izkaže, da je Jezusov nastop — čeprav morda proti njegovi volji — dovedel do upora njegovih pristašev zoper rimsko oblast v Jeruzalemu. Rimljani so morali poslati vojaške čete in neki stolp je rimska artiljerija siloma podrla. Jezus sam je bil obsojen zaradi vstaje. Veroval je, da v kratkem napoči Božje kraljestvo, katerega je nameraval ustanoviti v puščavi.

Te svoje trditve podpira Eisler s silnim ostroumjem in z ogromnim gradivom. Smelo skuša dokazati, da je Josephus, ki je tako prešel k Rimljanom, lahko uporabljal akte Pilatove pravde zoper Kristusa. Vsekakor je delo silnega pomena, in teologi bodo imeli dovolj opravka, preden najdejo odnos do njega.

»Filozofu,« zaključuje Oesterreich, »je potrebno le eno: da pazljivo zasleduje znanstveno delo. Kljub jarkemu nasprotju, obstoječemu med sliko Jezusa, ki raste iz psihologije in ki je njene prve obrise skušal začrtati baron Edelsheim, in Eislerjevo sliko, bi bila možna neka višja sinteza. Očividna nedostatnost, ki jo kaže Eislerjevo delo do polnega dojetja religiozno globine Jezusove osebnosti, je premagljiva.«

PROBLEM NEODLOČNOSTI

Bernard Guillemain je nedavno napisal članek »André Gide in problem neodločnosti«. Delo velikega francoskega pisatelja se zdi, kot da vsebuje sama protislovja: na eni strani poganski slavospev zemlji, življenju in strastem, na drugi strani zagovor samozataje in odpovedi. Guillemain opozarja, da je ta Gideova navidezna neodločnost le finejša oblika odločnosti. Gide sam poudarja, da ne vidi v nestalnosti, ampak v zvestobi prevladujočo črto svojega življenja.

Guillemainova izvajanja problem bolj nakazujejo kot razvijajo in niso vseskoz neoporečna. Vendar se mi zde vredne razmisleka naslednje njegove vrstice o Gideovi »življenjski metodi«. Neko najosrednejše čustvo razdvojenosti v vsaki razgibani moderni zavesti je tu ujeto pod posebnim vidikom Gideove najosebnejše problematike: »To je življenjska metoda nekoga, ki se čuti notranje bogat, mnogolik in poln možnosti, od katerih ni nobene voljan žrtvovati: »Neznosna mi je bila nujnost, naj se odločim; da naj se česa oprimem, mi ni pomenilo toliko izbrati, kakor: zavreči, česar nisem izbral.« Ni pa nujnost duševne odločitve, kar ga muči, marveč sila, da naj človek izbere tudi tam, kjer se izbira duhovno ne zahteva: namreč v območju užitka in poželenj. »Z grozo sem doumel ožino ur in da se čas razteza le v eno smer; črta je bil — kako sem si želel, da bi bil kot prostor! — in tako so se moja poželenja, ki se drugo drugemu niso mogla umakniti, ovirala med seboj na tej sledi brez širine.« To je stari problem minljivosti v nenavadni zaobrnitvi: bolečina nad tem, da trenutek nima prostora za mnogolikost, da je enosleden in potemtaka nikoli dovolj minljiv. Zakaj Gide ni v tem neodločen, da bi rad potrdil, kar se logično izključuje, in da bi se zategadelj ne mogel duhovno odločiti, ampak v tem, da bi rad v enem in istem trenutku izčrpal, kar se le časovno izključuje: namreč doživetja, ki jih veže red zapovrstnosti. To je dej gorečega oboževanja spričo konkretne mnogolikosti sveta, polno želje po popolni osvojitvi v slehernem trenutku: veličastna kretnja nepotrepljivosti pred vesoljstvom; skoprnevanje po prostranejših možnostih sreče sredi resnične in omejene radosti. In vse to se izteka z odrešitvenim poudarkom v poveličevanje trenutka, ki je najminljivejši, prav zato, ker je najminljivejši in ker propušča novo in drugo, ki bo tudi minilo...«

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

Marta Ostenso: Klic divjih gosi. — Roman — Leposlovna knjižnica Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani 1931 — Str. 376.

Roman »Klic divjih gosi«, ki je norveško-kanadski pisateljici prinesel literarno nagrado, lahko štejemo med najlepša dela sodobne literature.

Roman se čita napeto do konca. S svojo močjo dejanja je podoben nordijskim najznamenitejšim spisom, spominja na ljudi, ki jih je opisoval Knut Hamsun, snovno pa je originalno delo. Godi se v Kanadi.

Ljudje z vseh vetrov in iz vseh narodov — da, celo iz različnih ras, se križajo v prostrani poljani slabo obljudene Kanade in zdi se, da jih ta divja priroda zopet

sprejema vase, dokler se končno z delom in novo kulturo ne odrešijo. Kdor je sprejel princip zemlje popolnoma, nima več čuta za svoje ljudi, mora poginiti z zemljo. Tako učinkuje življenje naseljencev v pripovedi Marte Ostenso, ko umre trdi kolonizator Kaleb Gare. Umre na polju, ko rešuje najdragocenejšo njivo pred požarom in ko je z vso svojo rodbino sprt, kot Bog in neizprosni sodnik. Nihče od ostalih kolonizatorjev ni tako močan in dosleden, pa tudi ne bo, kajti kultura srca prodira z izobrazbo tudi čez priroje. Tako si razlagamo dobrodejni vpliv, ki ga ima v tem romanu prihod učiteljice Linde. Njeno življenje se giblje prostejše, svobodnejše, zemlja ji ne pije srca iz rok, kakor Juditi, Eli in ženi sploh v tem svetu.

Z ljudmi so se naselile človeške strasti in slabosti. Njihova žrtev je Kalebova žena Amalija. Mož jo duševno in telesno mori, ker ve za njen greh, da je imela z nekom otroka in da je ta otrok začasno celo njihov sosed Mark Jordan. S svojo oblastjo nad ženo si Kaleb Gare utrdi tudi popolno oblast nad otroci, da mu delajo preko mere in svojih moči, ne da bi imeli za to delo kako plačilo ali skromno pa vsaj čisto veselje. Ela je že otopela. Ko pride Malcolm, njihov nekdanji hlapec in rasni križanec, se ne more več odločiti, da bi pobegnila z njim. Bojimo se že, da se ne bo mogla rešiti niti elementarna Judita, ki se dogovarja s Svenom, sosedom, za beg. Mati je z njo preostra. Toda končno zmagata njuna narava pa solidarnost matere z nezakonsko materjo. Sven pobegne z Judito isto noč, ko umre Kaleb Gare. Ali Mark Jordan zve ali ne zve o svojih resničnih starših? Z učiteljico odhajata v nov svet, ki morda ni druga pokrajina, gotovo pa novo življenje.

Pisateljica je mojster v psihologiji žena, a res je, da ljubi moč temnih sil, ki so v naših čustvih in stremljenjih podobne elementarni sili narode. Najlepše podaja njihov občutek in tesnobo življenjske osamljenosti in požrtvovalne brezupnosti. Osvobodi jih v nenadni upor, v kakršnem napade Judita svojega očeta in bi ga s sekiro ubila, čeprav ni zločinka. Zločini so meje življenja.

V moški vrsti se poleg Kaleba razhajajo značaji v naivnega Fusija Aronsona, srednjega Svena, simpatičnega Kalebovega sina Martina in romantično osebnega Marka. Tu je moč, tu sta pogum in zdravje. Mlad človek ima, če drugega ne, široko pot v svet, kakor zvesti Malcolm, ki pride in izgine proti severu, proti jugu. Širok je svet in čutimo, da ga je pisateljica vsega zajela v objem svojih krepkih, a vendarle žensko nežnih spominov in rok.

Kaj je hotela pisateljica še posebej doseči s tem romanom? To vprašanje bi lahko prešli, zadošča nam lepota njenega umotvora. Vendar ne čisto tako. Marta Ostenso je s tem znamenitim romanom živa glasnica sodobne žene.

Koritnikovega prevoda se podrobno ne lotim. Prevajal ga je vestno in z ljubeznijo. Napisal pa je knjigi tudi uvod s kratkim življenjepisom avtorice. I. G.

GLEDALIŠKA POROČILA

Mariborsko gledališče. Sezona 1930./31.

(*Nadaljevanje.*) Frank Wedekind: Duh zemlje. (Režiser Jože Kovič.) Arnold Bach: Odgodena noč. (Režiser Djuka Trbuhovič.) Bernard Shaw: Ljubimec. (Režiser Vladimir Skrbinšek.) Leonhard Frank: Karol in Ana. (Režiser Jože Kovič.) Francišek S. Finžgar: Veriga. (Režiser Jože Kovič.) Radivoj Rehar: Učlovečenje. (Režiser Hinko Tomašič.)

Wedekindov »*Duh zemlje*« je bil drzen in kvaren eksperiment z gledališkim ansamblom kakor s publiko in se je v vsakem oziru ponesrečil. Če že eksistirajo ljudje v zverinski podobi, duh zemlje vendar ni tako močan, da ne bo moglo vplivati na vsakega posameznika še sto vnanjih momentov, ki ga lahko preobličijo. A kar je

še v delu etičnega jedra, ga režiser g. Jože Kovič ni izluščil, kakor tudi ironije in grotesknosti, kolikor je delo vsebuje, ni osvetlil. Tako so bili tudi igralci nekam desorientirani, predvsem ga. Starc v glavni vlogi, ki je skušala prikazati samo brezsrčno, strastno in demonsko zapeljivo brezvestnico, čeprav niti v tem ni razvila širokih dimenzij. Popolnoma izgubljen je bil tudi mladostno zaljubljeni slikar Schwarz g. Blaža, dočim sta gg. Furijan z grobim pohotnejšem Gollom in Skrbinšek z omahujočim tiranom Schönom ustvarila primirnejša tipa.

Prav tako bi bila morala izostati z letošnjega repertoarja tudi Arnolda-Bacha »*Odgodena noč*« (v režiji g. Trbuhoviča), burka, ki je samo plitvila publiko.

Tudi »*Ljubimec*« Bernarda Shawa je razočaral. Če se mariborsko gledališče že boji, da bi bilo nemoderno in konservativno, če ne bi uprizarjalo tega osvoboditelja svetovnih gledališč, sodim, da bi lahko našli kak njegov primernejši komad, kjer bi avtorjeva ostra satira in zbadljiva ironija vplivali v manj prisiljeni in originalnejši obliki. »*Ljubimec*« se norčuje iz vsega sodobnega življenja na precej dolgovezen in dolgočasen način. Režija g. Skrbinška pa je, na prilog vnanjim grobim komičnim efektom, zabrisala še redke miselne duhovitosti, tako da je komedija postala navadna burka, čemur so se prilagodili tudi vsi igralci. Sam v naslovni vlogi figure nesrečnega ljubimca ni izčrpal, prav tako vnanji so bili tudi g. Pavle Kovič v vlogi polkovnika, g. Furjan v vlogi kritika Cuthbertsona, ga. Starc v vlogi polkovnikove hčere Julije in ga. Kralj v vlogi vdove Grace.

Mimo teh ponesrečenih poizkusov je bila uprizoritev Frankove vojne tragedije »*Karol in Ana*« za mariborsko gledališče vesel dogodek. Dopustitev za ločitev moža in žene, ki se sicer ljubita, a nista »rojena drug za drugega«, rešuje avtor sicer precej problematično. Na eni strani so njegovi junaki predobri (Richard), na drugi strani pa zopet preenostavno sebični (končna Anina odločitev in neprikrito Marijino veselje ob tem!), vendar prikazuje Frank najgloblja dogajanja v človeku s toliko silo in napestostjo, da vsaj momentano prepričuje in osvaja. Poleg tega ima veliko zmožnost, dejanje zanimivo razplesti in s skrajno preprostostjo izzvati največje odrske efekte. Režiser bi bil v vlogi Karla dosegel več uspeha, ko bi ne bil prenesel Bonapartove gestikulacije iz komedije »*Življenje je lepo*«. G. Kovič — Richard je bil v igri dober, a glasovno ni ustrezal; ga. Kralj je v vlogi Ane dokazala dovolj iznajdljivosti in neposrednega doživljanja, dočim ga. Savin ni uspešno reagirala na avtorjeve zamislice.

Jubilej pisatelja Franciška S. Finžgarja je proslavilo mariborsko gledališče z avtorjevo zgodbo iz kmetiškega življenja »*Verigo*«. Delo, ki je že radi pestrih tipov iz našega kmetiškega življenja vedno zopet sveže in zanimivo, je brez dvoma zaslužilo resne skrbi in vneme, s katero se je lotil režiser g. Jože Kovič uprizoritve. Tudi od strani igralcev je bilo opaziti mnogo ljubezni za domačo stvar, žal, da so tako malo pogodili gorenjski živelj in da je lepa Finžgarjeva bogata gorenjska govornica zašla v neštete štajerske poudarke, grde slovniške spakedranke, nemogoče srbohrvatizme etc. Inszenacija je bila preprosta, a ni motila, kostumi bi bili lahko izbrani pazljiveje. — Sijajen tip je postavil na oder g. Rasberger v vlogi deda Primoža, dočim je g. Grom v vlogi Marka pretiral in ni bil kmet; bolj prepričevalen je bil Mejač g. Pavla Koviča, tudi bajtar Drnolec g. Tovornika je bil dober. Daleč od gorenjske mamice pa je bila ga. Dragutinovič ne samo v igri, ampak tudi v skrajno slabem govoru. Tudi Alena ge. Kralj ni bila Gorenjka, čeprav je s svojo živahno igro žela obilo priznanja. Naravna in simpatična v igri in besedi je bila Micka ge. Starc.

Sledil je Radivoja Reharja »misterij življenja« »*Učlovečenje*« — abstraktna pesnitev o iskanju, tavanju in očiščenju »*Njega*« — moža in njegovem odnosu do »*Nje*« — žene. Delo je rezultat dolgega gledanja na svet, vendar niti v vsebinskem niti v oblikovnem oziru ne prinaša nič novega in zlasti radi nedramatske statike ne zadošča odrskim zahtevam. Kolektiv »*On*« dobi v razvojnem dejanju vendar indivi-

dualne poteze, kar tare enotno zamisel in etična posledica ob poslednjem akordu ne uteši gledalčevega pričakovanja. Režiser g. Tomašič je mračno vzdušje težkega prikazovanja s temnimi zavesami še potenciral, skušal pa z glasbenimi vrinki in živimi projekcijami na platnu vse delo ilustrirati in približati dojetju, kar se mu je tudi posrečilo. Glavne osebe: On (g. Skrbinšek), Ona (ga. Kralj) in Ženska (ga. Starc) so bile podane z odgovarjajočo monotono interpretacijo.

Trdina Silva.

R A Z N O

ALI VESTE

da je berlinska založba S. Fischer začela pred časom izdajati knjige najbolj znanih avtorjev, ki so bile do zdaj razmeroma drage, v enotnih izdajah, knjigo po 2'85 mark, in da je dosedaj dosegla neverjetno visoko število v nakladah. »Buddenbrookii« Thomasa Manna so izšli v 1,115.000 izvodih, »Otok Velike Matere« (Die Insel der Grossen Mutter) Gerharda Hauptmanna v 105.000 izvodih, »Možiček z gosjo« (Das Gänsemännchen) Jakoba Wassermanna 291.000 izvodov in »Sen in usoda« (Traum und Schicksal) Arthurja Schnitzlerja 30.000 izvodov!

da letno poročilo nemške borzne zveze knjigarnarjev govori z velikim poudarkom o naraščajoči knjižni krizi. Krog odjemalcev se krči zaradi splošne gospodarske krize. Za posamezne vrste knjig so dognali še posebne razloge: znanstvene ne gredo, ker je država zmanjšala proračun za prosveto, konzum glasbenih del nižajo spremembe v glasbenem pouku, ki jih je prinesla tehnika, šolskih in mladinskih knjig kupujejo ljudje občutno manj kot prej, kar je posledica padanja rojstev.

da je aprila bilo dve sto let, odkar se je rodil pisatelj »Robinzona« Daniel Defoe, ki je bil v svojem življenju od začetka do konca to-le: trgovec z nogavicami, nadzornik steklarskih carin, solastnik opekarne, pamfletist, nekoč svetnik kralja Viljema III., pozneje obsojen zaradi pisanja na globo, ječo in sramotni steber, na katerega je spenil himno in jo prodajal kar od tam. Ljudje so bili divje navdušeni in so ga zasipali z rožami in zalivali s pivom. Potem je bil tajni policist, vodja vladnega vohunstva in hkratu sodruknik opozicijskih časopisov, nasprotnik plemstva in vseh vlad in vendar vedno goreč Anglež. Pisal je vse mogoče stvari: poročila, polemike, zabavljanja, satire, politične, gospodarske, verske članke, članke o ženskih pravicah, o zakonu, o hranilnicah, o vojaških šolah, o blaznicah. Vseh njegovih del je kakih tri sto.

da so med najbolj prevajanimi nemškimi pisatelji v letu 1929 bili: Erich Maria Remarque, čigar roman »Na zapadu nič novega« je izšel v vseh svetovnih jezikih, celo v jiddskem, hebrejskem in kitajskem (samo v slovenskem ne!), dalje Stephan Zweig, Jakob Wassermann in Arthur Schnitzler. Te cenijo zlasti na vzhodu. V japonščino so prevedli to leto 19 del, večinoma socialnih, filozofskih in marksističnih. Krono in rekord pa nosi tozadevno med vsemi nemškimi zvezdami in zvezdniki plemenita limonadno-bakfiševska grofica in proizvajalka romantičnih junakov Helene Courths - Mahler; samo v češčino so v letu 1929 prevedli 21 njenih »umetnin«.

da je »Royal Academy« v Londonu priredila v zadnjem času razstavo perzijske umetnosti, ki je bila nekaj najpomembnejšega v zadnjem času, kakor razstava 1000 in ene noči..

da so v Stratfordu ob Avonu, rojstnem mestu Shakespearjevem, ob priliki zadnjih velikih svečanosti uprizorili ciklus njegovih najvažnejših del.

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Noč po izdaji

roman irskega pisatelja

Liam O'Flahertyja,

ki ga je poslovenil

Oton Župančič

se je zaradi tehničnih zaprek za 14 dni zamudil. Prepričani smo, da nam bodo naročniki to kratko zakesnitev, zaradi katere bo knjiga tem lepša in vrednejša, radevolje oprostili, posebno še ko bodo knjigo videli. Po svoji razkošni opremi spada med najlepše, ki so bile kdaj na slovenskem knjižnem trgu. O njeni visoki vsebinski vrednosti pa bomo v reviji še pozneje spregovorili. Vsem naročnikom jo bomo razposlali že v par dneh.

Važno!

Nekateri naročniki so še vedno v velikih zaostankih za naročnino. Vljudno jih prosimo, da nam isto nakažejo, da jim bomo lahko takoj poslali »Noč po izdaji«. Prosimo jih tudi, naj upoštevajo, da je vse naše delo odvisno od naročnine in da naše izredno obsežne in krasno opremljene publikacije, ki bi bile v ponos lahko vsakemu narodu, stanejo zelo veliko denarja in da je zaradi tega častna dolžnost vsakega naročnika, da podpira skupno delo s tem, da izpolnjuje svoje obveznosti. Samo tako je sodelavec in so-graditelj na zgradbi, ki gotovo ne bo zavržena pred zgodovino. Torej, nekoliko vere in odločnosti! Prosimo.

Opozorila

Reviji so priložene položnice. Cenjene naročnike prosimo, da nam nakažejo naročnino za julij.

Knjižne nagrade, ki so bile razpisane v prejšnjih številkah »Modre ptice«, so še vedno v veljavi. Kdor more, naj skuša pridobiti čim več novih naročnikov. S tem koristi sebi in skupni stvari.

Založba Modra ptica v Ljubljani

Erika

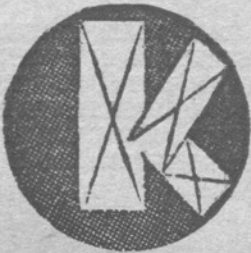
Motite se

če mislite, da so vsi pisalni stroji enaki. Kakor se razlikuje človek od človeka, tako so različni tudi stroji. Najboljši med dobrimi pa je brezdvoma

„Erika“ pisalni stroj

Zahtevajte prospekte: **THE REX Co.**

Ljubljana, Gradišče št. 10

„KVERTA“
LJUBLJANA

Karlovška-r.2 Vofarski pot 1

TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA

KLISEJE

vseh vrst po
fotografijah
ali risbah

izvršuje
najsolidnejše
klišarna

ST-DEU

LJUBLJANA

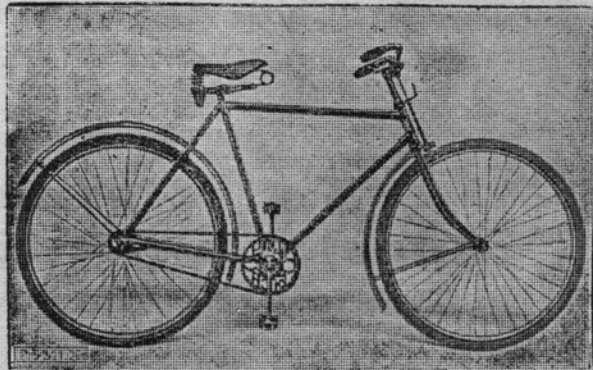
DALMATINOVA 13

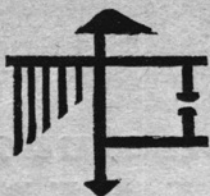
PUCH

novi modeli!

Dobe se po solidni
ceni tudi na obroke le
pri tvrcki

Ign. Vok
Ljubljana

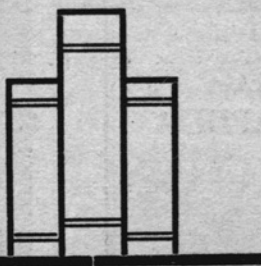

TISKARNA MERKUR

LJUBLJANA

GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA TISK VSEH URADNIH,
TRGOVSKIH, INDUSTRIJSKIH IN OBRTNIH
TISKOVIN. PREVZEMA IN IZVRŠUJE VSE V
TISKARSKO STROKO SPADAJOČE TISKOVINE
V ENO-, DVO- IN VEČBARVNEM TISKU.
CENE ZMERNE. POSTREŽBA TOČNA.
LASTNA KNJIGOVEZNICA.

*Salda-konte — Štrace — Journale — Šolske
zvezke — Mape — Odjemalne knjižice
Risalne bloke itd.*

nudi po izredno ugodnih cenah

Knjigoveznica
Jugoslovanske tiskarne
v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 6
II. nadstropje